

Kriget och folkrätten.

Af

Professor C. A. Reuterskiöld.

Fredskonferenserna i Haag 1899 och 1907 hade visserligen icke så mycket freden, som fastmera rätten, och icke heller fredens rätt utan krigets rätt till föremål för sitt arbete. Detta arbete afsågs dels att för konflikttillfällen skapa en viss rättslig afvecklings- och utjämningsordning, som skulle förhindra kriget, dels att, för den händelse kriget dock blefve oundvikligt, fastställa vissa normer för krigets förhållanden och krigsföretagen såsom moment i ett rättsligt tvångsförfarande. Onekligen kom vid detta arbete den teoretiska eller doktrinära synpunkten att alltför ofta blifva den förhärskande, och beslutet dikterades icke alltid af nödig hänsyn till hvad som efter sannolikhet skulle i allvarets bistra stunder kunna praktiskt upprätthållas och fasthållas: naturrättens ideala kraf trängde sig fram på den nyktra och kalla positiva praktikabilitetens bekostnad.

När så krigets verklighet inträffade, inträffade ock hvad den kritiske betraktaren redan befarat, ehuru hans farhågor afvisats såsom oförenliga med mänsklighetens humanitära utveckling och uppnådda kulturståndpunkt, nämligen att de krigets rättsnormer, som proklamerats såsom gällande, icke beaktades längre än de voro förenliga med det praktiska tvångsbehovets nödvändighetskraf. Bakslaget blef bittert: den så konstfärdigt och genom kompromisser upptimrade folkrättsliga normbyggnaden störtade samman, och dess fall gaf intrycket och känslan, att hela folkrätten varit och var ett skimrande luftslott utan fast grund, en rent ideal rätt utan positiv karaktär. Och dock är detta intryck och denna

känsla aldeles visst vilseledande. En folkrätt, och äfven en krigets folkrätt, finns det likaväl idag som före den 2 augusti 1914; enda skillnaden är den, att den folkrätt, som nu står kvar, icke är ideal, utan praktisk, icke slutformulerad och fixerad, utan i vardande och ombildning. Det gäller här att söka förstå hvad som sker och hvarför detta sker, att söka binda utvecklingskedjans skilda länkar samman.

Belgiens och Luxemburgs garanterade neutralitet bruten — det var krigets första stöt mot folkrätten i dess äldre skepnad. Här förelåg en positiv traktat med bindande förklaringar och utfästelser, hvilken med krigets utbrott blef som om den icke funnits. Det formella brytandet af en bestående folkrättslig förpliktelse skall ej och kan ej förnekas, lika litet som det från tysk sida från början har förnekats. Men man kan icke stanna vid detta formella förhållande utan man måste tillika undersöka, hurudan den bakom liggande realiteten var beskaffad. Det bör då först anmärkas, att en neutralitetsgaranti realiter aldrig gifves i den neutraliserade statens intresse eller för dess skull. Den diplomatiska frasen täcker icke alltid och kanske blott sällan verkligheten, men får därför heller icke öfvervärderas eller tilläggas en betydelse, som alla de, hvilka begagna den, väl veta, att den hvarken har eller är afsedd att hafva; den tillhör så att säga det internationella statsumgängets yttre höflighetsformer och rättrådighetsattribut men är i och för sig blott en fras. Neutralitetsgarantien liksom neutralitetserkännandet har städse sin grund i garantens eller den erkännandes eget intresse och eget förhandenvarande behof. Belgiens neutralitet ansågs, då den skapades och sedan en lång tid framåt, såsom ett lämpligt medel till undvikande af en direkt sammanstötning mellan grannstaternas territoriella intressen i de trakter, hvaraf Belgien bildats, och den samfällda garantien var ett uttryck för dessa grannstaters inbördes bindande af hvarandra till passivitet i förhållandet till Belgien och till hvarandra. Om eller när denna passivitet faktiskt från någon sida upphörde, försvunno också de förutsättningar, på hvilka bundenheten hvilade.

Inom folkrätten finnes en i senare tid mycket bestridd princip, som dock praktiskt taget trots all förnekelse är positiv rätt,

nämligen principen om *rebus sic stantibus*. Den innebär, att i staternas gemenskap, där ingen annan positiv rätt finnes än den, som hvarje stat själf erkänt, blir detta erkännande bindande och förpliktande endast så länge de väsentliga förutsättningar fortbestå, under hvilka erkännandet gafs, men att, om eller när dessa försvinna, staten kan taga sitt erkännande tillbaka, där den eljes äger härför nödig makt. Gifvetvis medför denna princip en icke så ringa osäkerhet och gör folkrätten vacklande, men det bör å andra sidan ej förglömmas, att den enda sanktion, som folkrättens normer öfver hufvud hafva, ligger i den makt till repressalier och retorsion, som öfriga stater i statsgemenskapen besitta och som gör ett tillgripande och återopande af den tysta klausulen *rebus sic stantibus* rent faktiskt till sällsynta undantag. Och när undantaget någon gång inträffar, söker vederbörande stat så godt som undantagslöst dokumentariskt uppvisa, hvori den påstådda förändringen i de väsentliga förutsättningarna består och hvarför densamma sålunda frisäger sig från sin åtagna förpliktelse. Om de anförda grundernas tillräcklighet kan ingen i samtiden oväldigt döma, och därför måste den frågan skjutas till framtidens dom, men den folkrättsliga möjligheten af en ensidig själffrisägelse från förpliktelser kan icke med fog bestridas. Huruvida därför den formellt obestridliga kränkningen af Belgiens neutralitet från gällande folkrätts synpunkt var eller icke var materiellt grundad och därför folkrättsligt försvarlig eller icke, det är ett spörsmål, som för närvarande icke kan besvaras; endast så mycket kan med full bestämdhet sägas, att det ingalunda är uteslutet, att klausulen *rebus sic stantibus* här ägt tillämplighet.

Den andra stöten af större betydelse mot doktrinens härskande folkrätt gaf kriget, då de ömsesidiga beskyllningarna, eller främst beskyllningarna mot tyskarna, för grymheter och barbarisk krigföring i fråga om både människor och byggnader, egendom och konst utslungades. Det har ju i senare tid blifvit tämligen tyst i dessa stycken, sedan det visat sig att vid kritiskt betraktande det mesta upplöstes i af krigets favor förstorade fantasier. Men saken är dock af den art, att den, just när en lugnare besinning inträdt, väl förtjänar att något närmare belysas.

Den belgiska befolkningens olycksöde har blifvit till en var-

ning och väckelse för andra folk. Få eller inga tänkte förut på den folkrättsliga regels tillvaro, som gjorde den s. k. fredliga befolkningens skydd mot krigsvåldet beroende af verklig passivitet från dess egen sida. Obetingadt hafva gällande konventioner erkänt och fastslagit, att kriget skall föras af och mot stridskrafterna å ömse sidor, och att befolkningen hvarken får blifva part i eller föremål för krigsvåldet. Men icke minst i vårt land har den meningen varit allmän, att, om fienden komme in i landet, skulle ett massuppbåd äga rum: man ur huse för att drifva fienden bort. I Haagkonventionen af 1907 nr 4 ang. landkrigets lagar och bruk och det därtill fogade reglementet har väl medgifvits befolkningen i ett ännu icke ockuperadt område att vid fiendens annalkande själfmant gripa till vapen och ändock få betraktas som del af stridskrafterna, oaktadt den ej inorganiserats däri, men endast under villkor att den öppet bär sina vapen samt utöfvar krigsvåld enligt krigets eljes gällande lagar och bruk. Erfarenheterna från det pågående kriget hafva visat, dels att dessa villkor ingalunda af befolkningen alltid iakttagits eller kanske ens för den varit kända, dels att det ytterst blir en så godt som olöslig bevisfråga, om i ett gifvet fall villkoren åsidosatts eller icke. Principiellt har befolkningen icke rätt att gripa till vapen, men man har ej kunnat alldeles blunda för det faktum, att den ändock kommer att taga sig denna rätt, och det gäller därvid att förena detta faktum med angriparens folkrättsligt berättigade anspråk att icke utsättas för förrädiskt öfverfall från en till synes obehäpnad befolkning eller i en till synes oförsvard ort. Så snart området eller orten beträdds af fienden, föreligger en måhända öfvergående, men dock faktisk ockupation, som utesluter befolkningens rätt att gripa till vapen: det är blott *innan* fienden kommit, som så får ske, och om det sker, skall fienden vid sin ankomst öppet mötas af ordnad motstånd. Sker annorlunda, finnas inga andra medel till skydd för de reguliära stridskrafterna än antingen straff eller repressalier.

I straffet ligger, att de skyldige individerna kunna öfverbevisas om förrädiskt vapenbruk, då de ock kunna dömas efter krigslag — icke sitt eget lands, utan fiendens — och underkastas straff, gemenligen till lifvet. Men där en sådan bevisning är omöjlig, där ges intet annat medel än repressalierna. Vål har landkrigsregle-

mentet i sin art. 50 förbjudit kollektivstraff såväl i form af penningstraff som på annat sätt, men allenast med afseende just å individuella handlingar, för hvilka befolkningen å viss ort ej kan i sin helhet göras ansvarig. Om åter inga sådana individuella handlingar föreligga, så inträder just kollektivansvaret, och detta utkräfvcs genom repressalier. Det ligger i begreppet repressalier, att den åtgärd som vidtages under denna beteckning i och för sig är och utgör ett kränkande af viss rätt, men ett kränkande, som försvarar sin folkrättsliga rättsvidrighet i följd af den rättskränkning från motsatta sidan, hvilken varit dess grund och anledning. Krigets rätt är faktiskt sådan, att, om en befolkning åsidosätter något af hvad den samma åligger, repressalier blifva oundvikliga och därvid lika oundvikligt kunna drabba skyldiga och oskyldiga lika. Och vid ockupation är befolkningen icke ens säkerställd mot tvångsåtgärder till lämnande af upplysningar om eget lands stridskrafter: landkriksreglementet har väl i sin art. 44 förbjudit dylikt tvång, men mot just den artikeln hafva flere makter uttryckligen reserverat sig, och artikeln är därför praktiskt värdelös. Vid det möte, som Institut de droit international 1913 höll i Oxford var äfven fråga om rätten att taga gisslan: denna rätt bestreds ifrigt från den ideala folkrättens representanter och häfdades lika bestämdt såsom praktiskt nödvändig från den reala folkrättens målsmän. Erfarenheten har fyllt ut visat, huru rätt de senare hade. Men erfarenheten är dyrköpt och borde om något kunna öfvertyga hvarje stats befolkning om olyckan och fördärfvet af krig i eget land — skall kriget föras må det då genast föras öfver inom fiendens landamären.

Äfven byggnader sådana som kyrkor, sjukhus, konstanstalter, museer m. fl. skola vid beskjutning af viss ort så långt möjligt skönas; men, såsom det i landkriksreglementet art. 27 uttryckligen heter, endast »under förutsättning att dessa byggnader och platser icke samtidigt användas för militäriskt ändamål», och att de tillika synbart genom särskilda märken angifvas såsom uppfyllande villkoren för nämnda skydd. Här har kriget visat, att vid eventuell beskjutning det blir en ytterst svår bevisningsfråga, huruvida villkoren varit för handen eller icke: beskjutningen af katedralen i Rheims var i och för sig icke folkrättsvidrig, men

allt kommer an på, i hvad mån den begagnats eller icke begagnats för ett eller annat militäriskt ändamål — enligt konventionen åligger det den part, i hvars besittning platsen befinner sig, att på förhand underrätta fienden om de märken, som utsättas till skydd, och naturligen äfven att därvid styrka eller fastställa, att märkena kunna med fog användas. Bevisskyldigheten beträffande påstådd rättsstridig beskjutning åligger med andra ord den, som framställer påståendet härom.

Ännu mera inveckladt blir förhållandet, när det gäller beskjutning eller bombkastning mot öppna eller oförsvarade platser, orter, byggnader o. s. v., i det att här de gifna normerna synas stå i viss inbördes motsättning. I landkrisreglementets art. 25 förklaras uttryckligen, att »det är förbjudet att anfalla eller bombardera, *med hvad medel det vara må*¹, städer, byar, bostäder eller byggnader, som icke försvaras». Å andra sidan stadgar en icke ratificerad deklaration af 1907, hvilken ersatte en 1899 för allenast vissa år afgifven deklaration i samma syfte, att nedkastande från luftskepp och på andra liknande sätt af sprängämnen o. dyl. skulle intill afslutningen af den tilltänkta tredje fredskonferensen vara förbjudet: de makter, som ratificerat landkrisreglementet, men icke denna deklaration, skulle då till synes genom det förra vara bundna, oaktadt de genom deklarationens icke-ratifikation klart angifvit, att de ej ville i det hänseende deklarationen anger vara bundna. Frågan har ock genom de tyska luftskeppens bombkastning öfver engelska orter blifvit aktuell, i det att Tyskland icke godkänt deklarationen, men väl reglementet. Emellertid måste härvid ihåggommas, att bestämmelsen i landkrisreglementet afser hvarken sjökrig eller luftkrig, utan allenast krig, som föres till lands, och den eventuella bombkastning, som i samband därmed och endast i samband därmed äger rum. Beträffande åter det själfständigt förda luftkriget har Tyskland icke velat binda sig vid vissa regler eller normer, och öfver hufvud saknas för luftkriget sådana. Något landkrig har ännu ej förts i England, utan endast luft- och sjökrig, och för detta är landkrisreglementet icke gällande. Uttryckligen stadgas ang. detsamma i konventionen nr 4 art. 1. att de fördragsslutande

¹ Dessa ord äro, underligt nog, utelämnade eller uteglömda i den officiella svenska öfversättningen i S. F. S. 1910 n:r 153 sid. 100.

makterna »skola gifva sina *stridskrafter till lands* instruktioner» i öfverensstämmelse med nämnda reglemente, men till dessa räknas icke luftflottan. Och i konventionen nr 9, ang. bombardement genom sjöstridskrafter, har visserligen å ena sidan principen om oförsvarade orters frihet från bombardement fastslägit liksom ock deras karaktär af oförsvarade erkänts äfven om framför hamnen finnes minering, men å den andra har tillika gjorts det uttryckliga undantag i art. 2, att under bombardementsförbudet inbegripas icke militära arbeten, anläggningar, förråd, verkstäder eller inrättningar m. m., utan kunna dessa, om de ej efter anmaning och inom kort men skälig frist af ortens myndigheter själfva förstörts, eller om tid ej finnes härtill, genom beskjutning tillintetgöras äfven med risk, att orten i öfrigt oafsiktligt lider skada genom bombardementet. Likaså har, genom art. 3 i samma konvention, bombardement å oförsvarade orter tillåtits, därest gjord rekvisition af lifsmedel eller förnödenheter för omedelbara behof icke efterkommes, hvaremot enligt art. 4 brandskattning är förbjuden. Redan sjökriget innebär alltså ganska vidsträckta undantag — och luftkriget såsom dels oregleradt, dels ännu mer än sjökriget egenartadt, kräfvver måhända ännu vidsträcktare undantag. I alla händelser saknas här folkrättslig normering af bindande natur.

* * *

Det största intresset från folkrättslig synpunkt knyter sig emellertid till sjökriget. Härei ligger icke heller någon tillfällighet, utan det förhåller sig tvärtom så, att just sjökriget i alla tider varit den krigsform, som framkallat de viktigaste och förnämsta framstegen på folkrättspositiveringens område. Erinras kan om den oerhörda betydelse för folkrättens utveckling, som 1780 års väpnade neutralitet har haft och som uteslutande hänförde sig till sjökriget. Likaså medförde Krimkriget och Parisfreden 1856 ett nytt framsteg just på sjökrigets område: som en bestående vinst däraf kan antecknas kaperiets afskaffande, så vidt angår privata kapare. Och det nu pågående kriget torde en gång komma att afsätta lika betydelsefulla resultat, om än i andra afseenden.

Innan kriget bröt ut, var det en ganska allmän och utbredd föreställning, att de gamla tvistefrågorna om blockad och kontraband skulle komma att spela samma roll som i tidigare krig. Hvad kontrabandet angår, visade sig detta ock vara nog så riktigt, men ingen torde hafva ens anat, att frågan härom skulle på det sätt utvecklas, som nu faktiskt skett. Men beträffande blockaden, en-kannerligen handelsblockaden, visade det sig, att detta institut i stort sedt blifvit föråldradt, och att i stället minering och under-vattenskriget kommit att erhålla en förut oanad betydelse. Kriget har, noga räknadt, vänt upp och ned på allt, som förut ansetts gälla, icke därför att de krigförande velat åsidosätta gifna normer, utan därför att de faktiska förutsättningarna och de tekniska förhållandena blifvit helt och hållet andra. Utvecklingen kan visserligen a posteriori följas ända från Parisdeklarationen 1856 och mycket blir, sedt i det pågående krigets belysning, förklarligt och begripligt, som tidigare framstått såsom egendomligt och ej sällan som en tillbakagång. Mer än på något annat område gäller det här att med försiktighet upptaga alla påståenden om rättskränkingar, från hvilken sida de än komma.

Den särskilda och så godt som fristående reglering af sjökrigets rätt, som i äldre tid ägt rum, hade sin grund i det faktiska förhållandet, att sjöfarten var något alldeles för sig, ett så att säga inom sig själf afslutadt helt. Transporten af varor mellan länderna och staterna skedde väsentligen öfver hafvet från hamn till hamn, och varan stannade i det land, hvars hamn var lossningsort, och kom från det land, hvars hamn var lastningsort. Men med utvecklingen af det kontinentala järnvägsnätet och med genomförandet af de internationella godstrafikkonventionerna förändrades detta förhållande. Transporten öfver hafvet förvandlades till allenast ett led i en internationell transport, som kunde både börja och sluta å helt andra orter än lastnings- och lossningshamnen. I och med det samma bortföll emellertid grundvalen för den särskilda regleringen af handelssjöfarten under krig, och frågan här om utvidgades till en fråga om den internationella handelssamfärdseln öfver hufvud taget under krig, oafsedt om den skedde till lands eller till sjöss.

Men ej nog härmed. Denna internationella handelssamfärd-

sel betydde på samma gång en arbetsfördelning mellan länderna och folken, en specialisering för dessa på olika varuslag och tillverkningar, ett stegradt eller alldeles nytt behof af såväl viss export som viss import: staterna blefvo mindre än någonsin förr i stånd att själfva och på egen hand sörja för ens sina nödvändigaste behof. Därmed var ock afgjort, att kriget, som till syfte har att framtvinga ett önskadtt medgifvande eller erkännande i visst hänseende genom försvagande och tillintetgörande af fiendens motståndskraft, icke längre kunde nöjas med ett inriktande på vederbörande land- och sjöstridskrafterns förintande, utan måste omfatta vida mera. Redan förut hade kriget, så vidt handelssjöfarten kom i betraktande, riktats äfven emot denna. Väl tyckte man sig i de doktrinära och ideala folkrättskretsarna finna en betänklig motsägelse mellan principen om privategendomens helgd i landkriget och principen om uppbringningsrätten i sjökriget; och man sökte därför på allt sätt afskaffa eller begränsa denna senare rätt, under det att den praktiska folkrättens målsmän och statens ansvariga ledare icke ansågo sig kunna uppgifva den samma. I själfva verket gick också utvecklingen i den riktning, att uppbringningsrätten till sjöss allt mera realiter vidgades, må vara under skenet af en noggrannare reglering.

Redan Parisdeklarationen 1856 hade upptagit ett mera obestämdt och vagt blockadbegrepp, än den väpnade neutraliteten af 1780. Hvarken krafvet på blockad genom fast stationerade örlogsfartyg, eller på ögonskenlig fara för att blockadbrytning skulle anses föreligga, eller ens på blockad af viss ort, ej blott t. ex. viss kuststräcka, upprätthölls 1856, utan man nöjde sig med krafvet på effektiviteten såsom faktisk, utan att angifva några bestämda kriterier på den samma. Detta betydde en utvidgning af blockadmöjligheterna, hvilken äfven för Sveriges del godkändes genom accession till Parisdeklarationen, oaktadt i de svenska författningarna en viss motsägelse kvarstod ända till 1904, då den sedan 1854 gällande kungörelsen om handelssjöfarten under krig mellan främmande makter ersattes af en ny. På liknande sätt vidgades kontrabandsbegreppet dels genom praxis, dels genom förslag till uttryckliga bestämmelser härom, senast i 1908—9 års Londondeklaration, som dock ej ratificerats eller af Sverige biträdts. Tendensen

framträdde första gången tydligt under Englands krig med boerna, då uppbringning och beslag gjordes å fartyg och laster till neutral hamn i det till boerrepublikerna gränsande portugisiska kolonialområdet. . . Då boerna hvarken hade flotta eller sjögräns, kunde näppeligen kriget betraktas som sjökrig; och efter den rätt, som häfdats af den väpnade neutraliteten och icke frånvikits genom Parisdeklarationen, kunde transport af varor öfver sjön till neutral ort aldrig betyda kontrabandstransport. Icke för ty häfdade England principen om kontrabandstrafik, så snart det fanns anledning misstänka, att godset skulle transporteras vidare öfver land till fienden. Och för Englands kraf föllo makterna, äfven Sverige, undan: därmed var i själfva verket grunden för en fortsatt utveckling af den äldre sjökrigsrätten undanröjd och denna sväfvade egentligen alldeles i luften. Londondeklarationen försökte bringa den i ny ordning, men har uppenbarligen ej häri lyckats, framför allt emedan den fortfarande afsiktligt eller ej fasthållit principen om en särskild sjökrigsrätt.

Enligt Londondeklarationen skulle i fråga om s. k. absolut krigskontraband varans destination, ej fartygets destinationsort, blifva afgörande för spørgsmålet om varan vore kontraband eller ej. Däremot hade fartygets destinationsort en viss betydelse, då det gällde varor, som allenast kunde utgöra s. k. relativt krigskontraband. I äldre rätt åter var fartygets destinationsort i båda fallen ensamt afgörande. Fartygets destinationsort fick i Londondeklarationen den betydelse, att en vara, som kunde betraktas som relativt kontraband, blef beslagtagbar allenast ombord å fartyg, som befann sig å färd till fientligt eller af fienden besatt område eller till fiendtliga stridskrafter, vare sig å sjön eller annorstädes, dock icke om varan skulle lossas i mellanliggande neutral hamn, då den borde vara fri; å andra sidan gjordes undantag från denna regel för det fall, att fienden saknade sjögräns, artt. 35, 36. Principiellt måste ock, för att relativt kontraband skulle få anses föreliggande, bevisas, att varan hade fiendtlig destination, men härvid underlättades bevisningen genom uppställandet af vissa präsomtioner, artt. 33, 34. Beträffande åter varor, som kunde falla under absolut kontraband, skulle dessa kunna beslagtagas när och hvar som helst å sjön så snart det bevisades, att deras destination var

fientligt område eller fientliga stridskrafter, oafsedt om landtransitering eller omlastning erfordrades, och skulle härvid likaledes vissa präsuntioner gälla artt. 30—32.

Det pågående kriget har klart visat, att dessa regler icke blifvit praktiskt genomförbara. Begränsningarna ifråga om relativt kontraband, t. ex. lifsmedel, järnvägsmateriel, kol m. m., hafva icke upprätthållits, utan dessa varor behandlats i analogi med absolut kontraband, d. v. s. deras egen antagliga destination har blifvit afgörande, äfven när fartygets destinationsort varit neutral hamn. Och hvad värre är, man har icke heller fasthållit vid fordran på bevisning om destinationens fientlighet såsom villkôr för beslag, utan nöjt sig med misstanken, hvilket, med fäst afseende å prisprocessens anordning i utlandet — ej i Sverige — blir liktydigt med bevisbördans öfverflyttande på lastägaren, som sålunda åläggas den ofta omöjliga bevisningen därom, att misstankarna varit ogrundade. Äfven i ett tredje afseende ha Londondeklarationens bestämmelser icke följts, nämligen med afseende å uppräkningsarna af hvad som icke får behandlas som antingen kontraband öfver hufvud taget eller åtminstone ej absolut kontraband, t. ex. malmer. Då emellertid Londondeklarationen icke har erhållit folkrättsligt godkännande och då icke heller en vid krigets början afgifven ensidig förklaring om afsikt att ändock i hufvudsak tillämpa dess föreskrifter kan binda den förklarande staten längre än den själf vill, är det alldeles ogörligt att beteckna afvikelserna från Londondeklarationen såsom folkrättsstridiga. Men de vidtagna åtgärderna från de krigförandes sida i fråga om kontraband kunna icke heller ens från den rättsståndpunkt, som var för handen före Londondeklarationen, anses rättsstridiga, eftersom redan då 1780 års grunder voro uppgifna. Här saknas, liksom med hänsyn till luftkriget, all fast reglering; kriget har blott gjort rent hus med gamla ideala kraf och visat hän på nödvändigheten af en ny tingens ordning. Hela kontrabandsrättens obestämdhet har framträdt i full dager.

För de neutrala staterna har detta förhållande medfört alldeles särskilda svårigheter, medan på deras hållning i ej oväsentlig grad beror, huru den nya ordningen en gång skall gestaltas. Det lærer ej heller kunna förnekas, att från de neutralas sida ingalunda allt blifvit gjort, som ur rättsutvecklingssynpunkt varit önskligt att

få gjordt, i det att deras protester väsentligen inriktat sig på hänsyn till den i själfva verket icke existerande, utan blott felaktigt förutsatta kontrabandsrätten från tiden före krigets utbrott. Hvarken Amerika, Italien, Holland eller Sverige synas hafva förmått gripa in med fäst afseende å framtiden och den nödvändiga nydaningen af kontrabandsrätten. Tillfället hade eljes varit synnerligen lämpligt för ett nytt, likaså fruktbringande initiativ från neutralt håll som det, hvilket togs under och genom 1780 års väpnade neutralitet. Det hvarken kan eller bör vara de krigförande förbehållet att på egen hand utforma och grunda den nya ordningen utan detta borde främst ske genom de neutrala. Villkoret för att häri lyckas är dock oeftergifligen, att blicken icke riktas på blott det som varit, men som uppenbarligen är för alltid förgånget, utan först och sist framåt och på sammanhanget i och orsakerna till de förhållanden, hvilka framtvungit den nya ordningen. Och detta hade, äfven för de neutrala staternas egen skull, varit desto mera önskligt, som den ordning, de krigförande nu söka upprätta, ytterst innefattar ett synnerligen betänkligt ingrepp i de neutrala staternas egen territoriella och personella makthöghet: när frigifvandet eller kvarhållandet af en last, hvars karaktär af kontraband miss-tänkes, göres beroende af garantier från neutrala regeringar eller af neutrala lastemottagares i neutralt land edliga försäkran om destinationens icke-fiendtlighet, såsom lärer i flera fall hafva skett, så ligger häri en otillbörlig kontroll öfver hvad som sker å neutralt territorium, hvilket folkrättsligen står under kontroll allenast af dess egen regering.

Det moderna kriget har visat sig vara icke, såsom i 1868 års Petersburgsdeklaration proklamerades, ett användande af krigsvåld genom stridskrafter blott mot fiendens stridskrafter, utan ock ett användande af andra krigsåtgärder till utmattande af såväl statens som folkets krafter och motståndsförmåga. Kriget riktas väl icke nu mera än förr mot de enskilda människorna eller den fredliga befolkningens individer, men däremot visserligen mot folket såsom helhet eller massa. Kriget har blifvit ett folkkrig i stället för ett statskrig, och följden är den, att krigsåtgärder äfven mot folket framför allt såsom ekonomiskt verksamt blifvit oundvikliga: uthungring och isolering äro de medel, som nu försökas, för att

beröfva stridskrafterna deras friska tillflöden från folket själf. Stridskrafterna kunna ej längre under den allmänna värnpliktens rätt så skarpt hållas i sär från folket själf i vapen, och så går kriget ut öfver folksamhället, som förut ansågs böra och kunna stå utanför. De nya krigsmedlen och krigsföretagen äro icke rättsstridiga, därför att de äro nya, men de kunna, om de ej snabbt ordnas, blifva till största skada för de neutrala, hvilkas intressen här mer än förr beröras af kriget. Skulle ej de neutrala snart nog inse hvad saken gäller och kraftigt ingripa genom samfällid handling — hvarför skulle ej än en gång initiativet kunna komma från Sverige? — så är fara värdt, att världen vänder åter till den de totala handelsförbundens tid, som en gång genom främst Holland och Sverige bragtes till slut på 1600-talet.

Hvad de neutrala här borde med allvar kräfva, det vore att inga krigsåtgärder finge företagas, som för de neutrala medföra lika stora eller kanske större skada och förlust än för fienden, och att för den skull ingen varutrafik, som ett neutralt land förklarade vara för sig nödvändig, finge läggas under kontrabandsrätt. Och till undvikande af all godtycklighet och ovisshet vid kontrollen öfver handelssjöfarten, borde denna utöfvas genom de neutrala själfva. I äldre tid utrustades konvojer till skydd mot de krigförande; det kunde tänkas, att i den moderna tiden de neutrala anordnade en effektiv sjöpoliti öfver sina egna och därmed gjorde de krigförandes hittills medgifna politi öfver både egna, fiendens och neutrala fartyg öfverflödig i fråga om de sistnämnda. Naturligen måste i detta fall den neutrala staten själf gifva bestämda föreskrifter för fartyg under dess flagga liksom rörande tillåten och otillåten export eller import, och för visso kunde härvid betydliga svårigheter uppstå, om opartiskheten skulle kunna bevaras, men säkerligen kunde de öfvervinnas, därest blott principen om den neutrala handels frihet i eget intresse, icke i resp. krigförandes, strängt fasthölles. När i visst fall detta intresse sammanföle med enderas af de krigförande makternas, borde denna omständighet icke med fog få hindra det egna intressets tillgodoseende — den andra af de krigförande obetaget att öfverväga, huruvida under dylika förhållanden krig med den neutrala vore att föredraga. En stark sam-

manhållning mellan de neutrala vore dock en lika stark garanti mot alla sådana krigsutvidgningstendenser.

Hvad som för de krigförande under dylika omständigheter återstode såsom möjligt, det vore hvad den tyska krigsledningen nyligen åtminstone i princip försökt, nämligen att genom oafbrutna angrepp med stridskrafterna göra fiendens farvatten till aktuell krigsskådeplats. På en krigsskådeplats i denna mening måste alltid de krigförandes intressen dominera, och de neutrala kunna icke med fog göra några invändningar, när det gäller verkliga krigsoperationer i egentlig mening, eftersom dessa direkt riktas mot fienden och krigets princip är dess ostörda utkämpande genom de krigförandes användande af krigsvåld mot hvarandra. Har en krigförande ej faktisk möjlighet att på denna väg angripa motståndaren å hans eget territorium, såsom f. n. England icke synes hafva beträffande Tysklands Östersjökuster, så är det i grunden ett förmätet anspråk att vilja indirekt genom kontroll öfver de neutrala vinna hvad ej kan direkt vinnas: här öfverväger det neutrala intresset.

Tysklands förklaring eller varning till de neutrala angående vissa tillämnade krigsåtgärder mot engelska fartyg och Englands kuster har i allmänhet knappast blifvit riktigt uppfattad. I och för sig är den dock en af de allra intressantaste företeelserna i det pågående kriget, då den betecknar ett försök till positiv utformning i rättsligt intresse af gällande folkrätt. Det vore alldeles felaktigt att uppfatta ifrågavarande förklaring såsom en blockadförklaring: vore den en sådan, skulle den närmast innebära ett försök till återupplifvande af pappersblockaden. Men till skillnad från denna har den hvarken afsett att skapa eller faktiskt skapat någon som helst uppbringningspräsumtion mot de fartyg, som i trots därpå färdas till England. Den bör tvärtom fattas såsom en förklaring därom, att de engelska vatten, hvilka i och för sig utgöra möjlig krigsskådeplats från en viss dag också komma att blifva verklig eller aktuell krigsskådeplats, d. v. s. att all neutral trafik därå från samma dag underkastas all den risk, som eljes medföljer trafik å vatten, där krigsoperationer pågå. Efter gällande obestridd rätt måste neutrala fartyg liksom sjukvårdsfartyg å dylik plats skylla sig själfva, om de få sitta emellan. Där krigsoperationer äga rum,

där kan helt enkelt hänsyn ej tagas till andra, utan operationerna äga företräde. Naturligen måste all den hänsyn, som är förenlig med dessa operationer, iakttagas, men härom döma de krigförande helt och hållet på egen hand.

Det nya i denna förklaring ligger dels däri, att dylika varningar förr icke plägat förekomma; grunden till deras afgifvande är tydligen den, att det vapen, som är afsedt att komma till användning, utgöres af undervattensbåtar, hvilka icke kunna på samma sätt som andra verktyg för krigsoperationer iakttagas. En varning har därför varit helt på sin plats, och det måste ur rättvisans synpunkt erkännas, att Tyskland här tagit ett steg, hvartill det ej varit formellt förpliktadt, men som för folkrätten och de neutrala är ytterst värdefullt. Lika väl som en notifikation om minering är, med vissa förbehåll, föreskrifven, lika väl bör ett krigsföretag med undervattensbåtar, hvilket kan medföra eljes omärkbara faror för neutral sjöfart, notificeras. Att nu så skett, utan att saken någonsin varit föremål för ens tilltänkt reglering, är ett vittnesbörd om det tyska sinnets öppenhet för rättskrafven. Skulle operationerna blifva om intet, så betyder detta blott, att varningen ex posteriori visat sig öfverflödig, men den har inga menliga rättsverkningar medfört. Och att dylika operationer, om de blifva af, också äro fullt tillåtna krigsmedel, därom råder ej minsta tvifvel, så vida de riktas mot fiendens stridskrafter. Men här tillkommer såsom ett nytt andra moment, att operationerna afse fiendens handelsfartyg såväl som dess krigsfartyg, och att de innebära utöfning af krigsvåld utan vidare äfven mot obehäpnade fartyg af fientlig nationalitet eller misstänkta som fientliga. Att detta är en verklig utvidgning af krigsvåldets användningssfär, så vida det ej blott och bart är fråga om répressalier, är tydligt, men om denna utvidgning också kan försvaras, blir en annan fråga. Den enda synpunkt, från hvilken ett försvar torde vara möjligt, är den, att fartygen bilda flytande territorialdelar, och att de därför, likaväl som t. ex. landterritoriet genom öppnande af dammar kan göras oanvändbart, skulle kunna sänkas för att begränsa möjligheterna för fienden att framföra sina stridskrafter. Men denna synpunkt är hvarken fullt träffande eller eljes tillfredsställande, och åtgärden lärer därför blott böra såsom

repressalieåtgärd betraktas. Om åter repressalierna varit behöfliga eller ej, är ingen rättsfråga, utan en fråga om faktiska förhållanden.

I samband härmed har äfven uppstått frågan, huruvida krigförande makts fartyg må bruka falsk flagg, särdeles neutral sådan. Detta har hittills ansetts medgifvet under villkor att, så snart aktion börjat, rätt flagga hissas. Örlogsman under falsk flagga får ej företaga några som helst krigs- eller politiåtgärder. Handelsfartyg under neutral flagga är skyldigt att genast stoppa och lägga bi vid anprejning från krigförandes örlogsman, och om det saknar rätt till denna flagga, riskerar det omedelbar uppbringning: vill det således söka fly, finnes alls ingen anledning för det samma att ej därvid hissa rätt flagga eller ingen flagga, och stoppar det, finnes lika litet något skäl att längre föra den falska flaggan. Fördelen af falsk flagga ligger allenast däri, att fartyget därigenom ej direkt lockar till sig fientliga örlogsfartyg, om det befinner sig i en kurs, som ej i och för sig anger fientlig destination. Å andra sidan är klart, att just med undervattensbåtens tagande i bruk som krigsmedel, risken för de fartyg, som äga rätt till neutral flaggas förande, ökas genom krigförandes begagnande däraf utan rätt, i det att undervattensbåten ej på alldeles samma sätt som andra krigsfartyg kan verkställa anprejning, visitation och kontroll. Härvid blir det de neutrala staternas ensak att ingripa och söka genom aftal eller annorledes tillförsäkra sin flagga behörigt respekterande af båda de krigförande: endast på verklig krigsskådeplats i inskränkt mening under där pågående operationer är falsk flaggas förande folk-rättsstridigt, och ett angrepp mot fartyg under neutral flagga utan föregående visitation tillåtligt, om skäligen misstankar föreligga.

Kriget har sålunda ingalunda bragt folkrätten om lifvet. Hvad det gjort, är hittills blott, att det skärpt realitetsmomentet i folkrätten och tills vidare bortskurit alla, visserligen välmenande och i en ideal värld nog så riktiga utsmyckningar af densamma, bakom hvilka icke har stått eller ens kunnat tänkas stå vilja till förverkligande. Folkrätten kan lika litet som någon annan positiv rätt blifva gällande blott genom sin egen ideala riktighet, utan måste ständigt bygga på staternas verkliga vilja till aktualisering. Ej får den därför släppa idealen ur sikte, men den får icke, såsom den hittills mestadels gjort, söka formulera dessa ideal i rättssatser utan

hänsyn till erfarenheten om hvad staterna, då det gäller, kunna och måste fasthålla. Folkrätten kan ur kriget uppstå förnygrad och förbättrad, fastare än förr grundad i verklighetens värld, men för det ändamålet kräfvcs, att krigets egen rättsbildande kraft erkännes och medvetet ledes in på rätta banor.

Upsala den 8 febr. 1915.

Om minutpriser och minuthandlarpriser, med särskild hänsyn till speceribranschen.

Af

Emil Sommarin.

Minuthandel eller detaljhandel, som bedrivs yrkesmässigt, är handel, icke handverk. Minuthandlaren (detaljhandlaren) är köpman, icke handverkare. Han inköper varor för att försälja dem, men tillverkar icke varor för försäljning och underkastar dem icke heller bearbetning¹. Denna allmänt kända och erkända distinktion får icke förbises eller glömmas vid den vetenskapliga diskussionen af minutpriserna (detaljpriserna) och af marginalen mellan minutpriserna och partipriserna, allra minst om marginalen och dess skiftningar skola läggas till grund för slutsatser och reflexioner om »minuthandlarkåren».

Den generella begränsningen af begreppet minuthandel ligger i ordets sista sammansättningsled, medan dess första anger begreppets differentia specifica till skillnad från partihandel (grosshandel). Partihandel är i regel handel för återförsäljning. Minuthandel är i regel handel för konsumtion, omedelbar konsumtion

¹ Förordn. ang. handelsböcker 1855, 1 § skiljer som bekant mellan handlare eller köpman, som »till sitt yrke gjort att i gross eller i minut handel såsom näring idka», och handverkare eller industriidkare, som till sitt yrke gjort »att varor till försäljning tillverka eller bearbeta». — Den generella distinktionen mellan köpenskap och industri är icke mindre reell eller viktig, därför att gränserna äro flytande i det praktiska lifvet, t. ex. mellan beklädnadsaffär med eget skrädderi och skrädderi med tillbehörs- och tygaffär, kötthandel och slakteri, brödaffär och (hem)bageri.

eller konsumtion efter sådan beredning, som tillhör arbetet i hemmen. Konsumenternas bekvämlighet fordrar, att de många varor, som behöfvas t. ex. i hushållet, tillhandahållas i sådana mängder och såvidt möjligt i det skick, hvori de äro lämpligast för den afsedda användningen. Tillhandahållandet har genom arbetsdelning tillfallit minuthandeln, som sålunda försäljer 1) direkt till de slutliga konsumenterna, samt för den skull håller varorna tillgängliga för allmänheten 2) i öppen bod¹ (eller salustånd) och där 3) besörjer fördelningen i småpartier, den s. k. minuterings eller detaljeringen². Frånvaron af det ena eller andra af dessa specifika kännetecken konstituerar olika afarter af minuthandel, t. ex. försäljning i minut från lager (eller frilager) genom s. k. halfgrossister samt efterkravs- eller postförskottsaffärer och ambulerande försäljning (gårdfarihandel). Minuthandel drifves ofta i så liten skala³, att den affärsmässiga apparaten kan ytterligt förenklas

¹ Sveriges minuthandlares riksförbund (SMR) räknar till verkliga minuthandlare endast »sådana som hafva till hufvudsaklig verksamhet» — yrke — »att drifva handel från öppen salubod». REGNSTRAND Handb. öfver föreningar 71 (1913). — Hökerier drifvas, som bekant, i stort antal af hustrur till män, som ha annat yrke, t. ex. industriarbetarens.

² Den nationalekonomiska litteraturen i ämnet rymmer ett brokigt florilegium af definitioner på minuthandel, där sällan alla tre de anförda specifika kännetecknen komma med och det generella skiljandet mellan handel och handverk icke ansetts behöfligt. MATAJA skiljer på handel och handverk, men karakteriserar detaljhandeln med blott kännetecknen 1 o. 2 i Hdwb³ Art. Kleinhandel (1910).

³ Artikeln detaljhandel i Nordisk Familjebok, som signerats E. H(ec)k(sche)r, tillägger detaljhandeln »två kännemärken, som böra hållas åtskilda, nämligen det ena att sälja varor för omedelbar förbrukning och i små kvantiteter», — hvilket ju dock innefattar två skilda saker, — »det andra att drifva denna handel i jämförelsevis liten skala, med liten omsättning och med ett begränsadt antal artiklar». Det sista kännemärket tillägger författaren detaljhandeln i strid mot vanligt språkbruk och i strid mot ordets och sakens historia. Begränsningen i artiklarnas antal har icke varit och är väl ej heller karakteristiskt för en typisk svensk minuthandlarbod. Men det är icke i denna detalj, utan i sin helhet, som kännetecknet »i liten skala» utan fog tillagts minuthandeln såsom konstitutivt. Enligt vanligt språkbruk betecknar detaljhandel eller, för att använda det med hänsyn till speceribranschen och vid diskussion af prisfrågor bland praktiska fackmän inom branschen vanligare uttrycket, minuthandel försäljning i små kvantiteter [jfr fr. *vendre en l. au détail*, t. im *detaill verkaufen*, sv. försälja i minut eller detalj, motsatt en gros]. En försäljning i små partier

med hänsyn till lokal, inventarier och personal, i hvilket fall den efter allmänt språkbruk, liksom i Förordn. ang. handelsböcker 1855, 2 § 2 mom., saknar karakter af minuthandel i egentlig mening och hänföres till mångleri- eller annan sådan mindre handelsrörelse, vid hvilken idkaren icke biträdades af andra än hustru och barn.

Konsumtionsartiklarna i svenska hushåll äro icke desamma i städerna och på landsbygden samt variera inom skilda landsdelar, men en uppfattning om rangordningen mellan olika artiklar och grupper af dem efter deras vikt i konsumtionen torde tillsvidare, och så länge ej statistiska undersökningar i större omfattning gifvit pålitliga resultat, kunna byggas på lefnadskostnaderna i hufvud-

drifves ofta i liten skala, liksom en detaljör oftast är en »mindre handlare» än en grossist (se citat från C. J. L. ALMQVIST under artikeln detaljör i Svenska akademins ordbok och ROSENBERG-LEXIS i Ekon. samh. 2: 408), men därom säger ordet i sig själf ingenting, äfven om det missuppfattas af en och annan, hvilket ligger nära tillhands, i betraktande af dubbeltydigheten i uttrycket »handel i smått» [jfr t. Kleinhandel]. Att kännetecknet numera icke får betraktas som ett *conditio sine qua non*, påpekas mycket eftertryckligt i artikeln med hänvisning till varuhus och konsumtionsföreningar, som drifva »storhandel i detalj», hvarmed författaren menar, att de drifva detaljhandel i stort eller stor skala. Äfven i äldre tider har emellertid detaljhandel i stor skala, ehuru i andra och mindre kapitalistiska eller mindre associativa former än de speciellt moderna, varit vanlig, t. ex. med textilvaror i de sju häraderna på 1700-talet. I artikeln handel i NF, signerad Å. W:SON M(UNTNE), heter det alldeles riktigt: »Man skiljer mellan grosshandel och minut- l. detaljhandel alltefter storleken af den kvantitet, som hvarje gång förtryttas. Denna skillnad är alltså ej att förblanda med handel i stor och liten skala». För sådan missuppfattning af uttrycket »Kleinhandel» varnas i tyska läroböcker, t. ex.: GRUNZEL Handelspolitik 53 (1906), BORGHT Handel und Handelspolitik 12 (1907). PALGRAVE'S Dictionary talar under artikeln retail om a retail trader som »a purveyor of goods on a small scale», men sammanhanget ger vid handen, att detta uttryck betyder i detalj, icke »i liten skala».

I motion vid 1907 års riksdag föreslogos bestämmelser om minimikvantiteter för handel från frihamn: af spannmål, minst 50,000 kg., af kolonialvaror minst 50 kg. och af andra varor minst 500 kg. Dylika bestämmelser afstyrktes utom för spannmålshandeln (5,000 kg.) af bl. a. Stockholms handelskammare, som anförde, att förhållandena variera starkt å olika örter och för olika varor. Konsumenternas inköp i miuutaffärer på en gång för ögonblickliga behof skedde ju vanligen kilo-, liter- och styckvis, hvarför särskilda rabatter beviljades vid inköp af 5 kg., 10 kg., 25 kg.

O. S. V.

staden inom inkomstklasserna 1,200—5,000 kr. om året¹. Utgifterna i medeltal pr hushåll² uppgingo för dessa förmögenhetsgrupper till följande procenttal af de totala årsutgifterna (inkomsterna) året $\frac{1}{10}$ 1907— $\frac{90}{9}$ 08.

I. Födo- och njutningsämnen.....	43,74
1. Matvaror	38,92
2. Drycker	2,44
3. Tobak	0,47
4. Förtäring utom hemmet	1,91
II. Bostad	19,04
III. Beklädnad	10,94
1. Kläder 7,71, däraf a) färdiga	5,35
b) hemarbetade med behör	2,36
2. Skodon 3,23, däraf a) nyanskaffade	2,00
b) underhåll	1,23
IV. Bränsle och belysning	4,23
1. Ved och kol	2,40
2. Fotogén (gas), stearinljus, tändstickor	1,83
V. Tvätt och renhållning	1,54
VI. Inventarier och inventariers underhåll	3,68
1. Möbler med tillbehör	1,57
2. Kökssaker och servis	0,5
3. Öfriga inventarier och verktyg	1,61
	83,17 %

Öfriga 16,83 % af de årliga totalutgifterna gingo till (VII—XVIII) Tjänare, Hygien, Intellektuella ändamål, Förenings- och försäkringsafgifter, Gåfvor, Skatter, Nöjen, Lottsedlar, Biljetter på spårvagn och tåg m. m., Telegraf, post m. m., Diverse.

Konsumtionsartiklarna inköpas merendels i minut. Minutpriserna äro därför af betydelse i konsumenternas budgeter. Minuthandlare tillhandahålla emellertid i allmänhet konsumenterna företrädesvis blott en del af dessa artiklar, medan resten företrädesvis

¹ Statistisk undersökning ang. lefnadskostnaderna i Stockholm 1907—1908 (1910).

² Medeltalen kunna anses representera hushåll om 4 personer (man, hustru och två barn) med en årlig utgiftsstat af ca 2,000 kr. Lifsmedel och bostadspriser i Sverige under åren 1910—1912, s. 20 (1914).

lämnas dem af yrkesiddkare. Minuthandlarpriser är en riktig och otvetydig beteckning för de minutpriser, som gälla varor, förda af minuthandlare. Minuthandelspriser¹ är däremot ett tvetydigt och, efter hvad den svenska nationalekonomiska litteraturen gett vid handen, vilseledande synonym till minutpriser, i det att det framkallat tanken på minuthandlarna såsom en »kår»² (med inflytande på priserna).

De minutpriser, som ha den största betydelsen i konsumtionen inom vårt land, äro priserna å de artiklar, som rymmas under rubriken I 1, omfattande 88,23 % af födo- och njutningsämnen, men af de årliga totalutgifterna, hvilka lagts till grund för de här uträknade jämförelsetalen för de olika varuslagen inom matvarugruppen, tillsammans endast 38,92 % :

A. Animaliska matvaror 23,86 %:

- a) kött (och fläsk) 6,7 samt (färdiglagade) charkuterivaror 1,6, fett och flott 0,3;
- b) mjölk och grädde 6,8 samt smör 3,4, margarin 0,6 och ost 0,9;
- c) ägg 1,8; d) fisk (hummer m. m.) 1,7;

B. Vegetabiliska matvaror 15,06 %:

- a) bröd 4,9; b) grönsaker (bl. a. potatis), frukt och bär 3,1;
- c) mjöl och gryn 2,6;
- d) kolonialvaror:
 - α) socker o. d. 2,4; γ) te, choklad och kakao 0,3;
 - β) kaffe 1,6; δ) kryddor 0,1.

Dessa minutpriser gälla varor, som stundom förenas mera eller mindre fullständigt i den mindre handelsrörelsen (hökeri), men hvilka i stort sedt och i hufvudsak tillföras konsumenterna på vidt skilda vägar och äfven tillhandahållas dem af olika försäljare å skilda försäljningsställen. Torghandeln med kött och fläsk,

¹ Minuthandelspriser, i stället för minutpriser, heter det om priser å bl. a. ägg, mjukt hvetebröd och salt sill i Lifsmedels- och bostadspriser i Sverige under åren 1910—1912, s. 7—8 (1914).

² FRITZ H:SON BROCK Detaljhandels- och grosshandelsprisens inbördes relationer i Ekon. tidskr. 1908, s. 359. »Minuthandlarkåren» se nedan s. 105 med not 1.

med smör och ost, med ägg, med fisk samt med grönsaker och frukt bedrifves på olika sätt för enhvar af dessa varugrupper och för dem alla på helt annat sätt än handeln med mjölk och grädde, med bröd samt med mjöl, gryn och kolonialvaror. En national-ekonomisk behandling af minutpriser, som icke tar hänsyn till denna differentiering, måste bli inexakt i väsentliga afseenden¹.

Minuthandlarpriser i egentlig mening äro af dessa minutpriser endast priserna å de varor, som föras i en vanlig speceribod, främst kolonialvaror samt mjöl och gryn.

Den egentliga minuthandelns inom speceribranschen största artiklar äro, att döma af den ofvan anförda konsumtionsstatistiken, mjöl och gryn (2,6), socker (2,4) och kaffe (1,6). Te, choklad och kakao (0,3) samt kryddor (0,1) intaga ett vida mindre betydande rum. Margarin- och osthandeln samt å många orter ägghandeln torde i stor utsträckning bedrifvas genom specerister. Med sydfrukt och fruktkonserver, importerad och till någon del inhemsk frukt bidraga äfven speceristerna till att förse konsumenterna med deras betydande behof af grönsaker, frukt och bär. Fotogén och stearinljus (tändstickor), som i hushållsbudgeterna föras under rubriken bränsle och belysning (IV), utgöra sannolikt för minuthandlarna i större delen af landet alltjämt, trots den växande användningen af gas och elektricitet, betydande artiklar. Fotogénet tog i de undersökta hufvudstadsbudgeterna ensam 18,2% af utgifterna för bränsle och belysning, motsvarande 0,77% af den årliga totalutgiften och representerande i förhållande till de olika födo- och njutningsämnenas jämförelsetalet 0,34%, medan konsumtionen af stearinljus är knappt $\frac{1}{9}$ af fotogénförbrukningen. Under utgifterna för tvätt och renhållning (V) ingå kostnaderna för såpa (soda, tvätt- och skurpreparat), som är en stor artikel i specerieraffärer. Handeln med kökssaker och servis bedrifves väl numer i hufvudsak genom bosättningsmagasin och järnhandelsbutiker samt glas- och porslinsaffärer. Beklädnads- och sybehörsartiklar äro likaledes specialiserade på manufaktur- och skoaffärer m. fl. Tobakshandeln samt handeln med öl och vin tillhör i

¹ Je ne tente pas de faire une de ces généralisations littéraires ... qui n'ont rien d'exact. YVES GUYOT Le commerce et les commercants 201 (1909).

hufvudsak specialaffärer, hvilket helt och hållet är fallet med brännvinsförsäljningen.

En schematisering i stora drag av diversehandeln torde kunna göras på det sättet, att hela afsättningen fördelas på fyra stora branscher, omfattande af årsomsättningens värde:

socker	c:a $\frac{1}{4}$
kaffe	» $\frac{1}{6}$
mjöl och gryn	» $\frac{1}{4}$
andra varor	» $\frac{1}{3}$.

Större delikatessaffärer sälja mindre mjöl och gryn och mera konserver. En variering och detaljering af schemat måste öfverlätas åt framtida undersökningar.

Ehuru speceristerna utgöra den genom sitt antal och varuomsättningens storlek mest betydande delen af minuthandlarkåren, är det tydligt, att den konsumerande allmänheten är beroende af dem icke för en större, utan en mindre del af konsumtionsutgifterna. Det förefaller sannolikt, att konsumenter af medelklassen, om till densamma räknas inkomstagare från och med 2,000 till och med 5,000 kronors årsinkomst, icke ge ut mera än 10 % af årsinkomsterna till specerihandlare, medan 10 % gå till inköp af kött och fisk, bl. a. charkuterivaror, 10 % till mjölk och smör, 10 % till kläder och skodon och 5 % till bröd¹. Konsumenter inom de fattiga klasserna kunna, om de förse sig hos hökare med alla dessa varor utom kläder och skodon, näppeligen komma att anlita hökaren för mera än c:a $\frac{1}{3}$ af sina årsinkomster. Om en inkomstagare med 2,000 kronors inkomst, som utgifvit 10 % eller 200 kronor till specerihandlare, sett sin inkomst ökad med 5 % eller 100 kronor, kan realvärdet af merinkomsten icke beröfvas honom af speceristen ensam, utan att denne höjer sina priser

¹ Matvarorna enligt denna ungefärliga beräkning alltså blott 35 % tillsammans af totalutgifterna (jfr 38,92 % ofvan å s. 101). Att märka är, att det här icke är fråga om arbetarbudgeter, utan om hushåll med 2,000—5,000 kronors årsinkomst, och för den högsta af dessa inkomstklasser är 35 % möjligen snarast för högt. Se med hänsyn till tyska förhållanden ALBRECHT Die Struktur des Ausgabenbudgets verschiedener Bevölkerungsklassen i (CONRAD'S) Jahrbücher f. Nat. u. Stat. 3 F. 47: 300 ff. (1914).

med 50 %. Om en inkomsttagare med 1,000 kronors årsinkomst, som handlar hos hökare för 35 % eller 350 kronor, fått en motsvarande löneförhöjning med 50 kronor, går den däremot förlorad till hökarna, om dessa höja priserna med omkring 14,3 %. En samtidig stegring af icke blott kolonialvaror, mjöl och gryn, utan äfven af kött, fisk och charkuterivaror, af mjölk och smör, af kläder och skodon samt af bröd kan naturligtvis icke genomföras af »minuthandlarkåren», t. ex. genom dess organisationer och genom dem vidtagna gemensamma prisförhöjningar. Begreppet »kår» äger icke och kan på grund af bristande intressegemenskap icke komma att äga tillämplighet på alla de heterogena element, som bidraga att förse allmänheten med dess alla konsumtionsartiklar genom försäljning i minut¹.

¹ »Minuthandlarkåren» i dess verkliga och mycket mera begränsade mening — icke bagare, slaktare, fiskhandlare, mjölkdistributörer — representeras numera af Sveriges minuthandlares riksförbund (SMR), som sedan konstituerandet i slutet af år 1908 organiserat länsförbund för hvarje län och talrika lokalföreningar, på större platser med sektioner bl. a. för speceribranschen, inalles 372 afdelningar med 8,776 medlemmar den 31 dec. 1912. Organisationerna ha endast i ringa grad förmått genomföra (lokala) prisöfverenskommelser (se not 1 s. 118). Verksamheten har eljest gett de bästa vittnesbörd om konkurrensens skärpa. Länsförbunden ha utgifvit kataloger öfver medlemmarnas leverantörer och i flera fall hotat dem med bojkott, om de sålt till kooperativa föreningar (se bl. a. Sthms handelskammars årsberättelse för 1909, s. 15 och för 1912, s. 30). Åtgärder ha vidtagits eller förberedts mot hvarjehanda företeelser, som ansetts skadliga för minuthandlarnas intressen, t. ex. utlämning från kronoförråd af varor till tjänstemän, upphandlingar för offentliga institutioner med förbigående af ortens handlare, minuthandlares användning af rabattmärken eller initiativ till små inköpsföreningar bland sina och andras kunder (s. k. delningssystem), partifirmors användande af presentsystem, gårdfarihandlare, realisationer, varuauktioner, efterkravsaffärer, i synnerhet dem som användt s. k. premiesystem, varuhus, extrarabatter till medlemmar af vissa föreningar, t. ex. Turistföreningen, och tiggeri af varor till välgörenhetstillställningar. WIRMINGHAUS Wirtschaftliche Verhältnisse und Entwicklungstendenzen im Kleinhandel i Preuss Jahrbücher 141: 32 ff. (1910) har på ett färträffligt sätt påvisat gränserna för minuthandlarorganisationernas verksamhet. Kampen mot rabattmärkes- och presentsystem m. fl. konkurrensens oarter samt för tillbörliga hänsyn till minuthandlarkårens berättigade intressen har förts med lika stor framgång, som striderna mot Kooperationen, varuhuset, efterkravsaffärerna m. fl. former för moderna framsteg i distributionens organisation varit resultatlösa.

Att minuthandlarna göra sig högt betalta på den konsumerande allmänhetens bekostnad, är en af de vanligaste tillvitelserna mot dessa handelsidkare. Till dess afvisande anföres från minuthandlarhåll ofta, att bruttovinsten tvärtom icke är tillräckligt stor för att tillförsäkra handelsidkaren ett netto, som bereder honom hans ståndsmässiga utkomst. Enligt uppgifter från svenskt minuthandlarhåll, som anges baserade på beräkningar från Skåne och Uppland¹, utgör minuthandlars, företrädesvis i speceribranchen, bruttovinst i genomsnitt 20.0% på försäljningsbeloppet², af hvilka 6.0% afgå för allmänna affärsomkostnader (utom skatter) och 2.0% för förluster på kunder, som icke fullgöra sin betalningsskyldighet³. Nettovinsten beräknas till 6.0%.⁴ Så vidt man kan förstå af de anförda uppgifterna, böra för afbränningar i form af frakt- och speditionskostnader, betalningsomkostnader m. m., hvilka göra minuthandlarsens själfkostnadspris för varan högre än det noterade partipriset, (samt för skatter) åtgå återstående 6.0%. De 8,776 minuthandlare, som voro medlemmar af Sveriges Minuthandlars Riksförbund vid slutet af år 1912, representerade en årlig omsättning af 425 mill. kr. eller i medeltal pr medlem c:a 50,000 kr. (48,427). En medelstor minuthandlare skulle sålunda efter 6.0% ha i genomsnittlig årsvinst mindre än 3,000 kr.⁴

De allmänna affärsomkostnaderna torde få antagas omfatta: 1) löner till personalen, utan beräkning af lön till affärsinnehafvaren; 2) lokalhyra, respektive underhåll, förräntning och amortering af lokaler i egen fastighet, med inberäkning af uppvärmning, belysning och rengöring samt inventariers underhåll och amortering;

¹ Meddel. fr. SMR 1909, n:r 7, s. 67 o. 114.

² Köpmannen 1912, n:r 20, s. 235.

³ I fråga om tyska specialundersökningar, som kommit till analogt resultat, se förfns uppsats om Mellanhandssystemet i Tidskr. f. hemmet, 1914, h. 4. Där redogöres äfven för orsakerna till ökningen i de svenska minuthandlarnes antal samt tendenserna till motverkningar m. m.

⁴ Minuthandlarsens årsinkomst sammanfaller naturligtvis icke med driftvinsten, utan är i regel större, bl. a. genom den ränta han kan tillgodoräkna sig å i lagret nedlagdt eget kapital.

De organiserade minuthandlarnes sammanlagda årsafsättning synes ge vid handen, att de siffror, med hvilka svenska folkets årsinkomster vanligen angifvas, torde vara för låga. Man torde ha att räkna med icke mindre än, utan betydligt mera än 3 milliarder kronor.

3) försäljningsutgifter i form af emballage, telefon, post, annonsering m. m.; 4) förenings- och försäkringsafgifter för affären. Dessa kostnader ha det gemensamt, att de icke minskas och växa i proportion till varuomsättningen, utan komma att falla desto tyngre på hvarje del af omsättningen, ju mindre omsättningen är. Exempelvis är en specerist med 50,000 kronors varuomsättning pr år i stånd att hålla dessa kostnader inom ramen af 6 % på omsättningen, om han betalar 1) löner: 800 kr.; 2) lokalhyror m. m.: 1,500 kr.; 3) försäljningsutgifter: 500 kr.; 4) afgifter: 50 kr.; summa summarum 2,850 kronor, hvilket utgör 6 % på 47,500 kronors afsättning. Sjunker årsomsättningen under 47,500 kr., bli 6 % på omsättningen otillräckliga att betala dessa allmänna omkostnader, men ju mera omsättningen stiger däröfver, med desto lägre procent på den årliga försäljningssumman kunna de betäckas, om de hållas vid oföränderlig storlek¹. Anspråken på skälig vinst till att bereda en minuthandlare inom speceribranschen hans ståndsmässiga utkomst kunna sålunda knappast bedömas utan närmare kännedom om den skäliga proportionen mellan allmänna affärsomkostnader och årsomsättning.

Kostnaderna för att hålla ett ineliggande lager af varor, hvars rikhaltighet är ett viktigt reklammedel för speceristen, ingå endast delvis i de allmänna affärsomkostnaderna (lokalhyror, försäkringsafgifter, löner för arbete till lagrets skötsel). Till väsentlig del torde de vara att hänföra till de afbränningar om sammanlagdt c:a 6 % på försäljningssumman, hvilka göra minuthandlarens själfkostnadspris för varorna högre än de noterade partipriserna. Vikt- och värdeförluster å vissa varor genom torka eller fukt, förlorad fraicheur, förskämning och bortspilling utgöra betydande poster i lagerkostnaderna (bodyrak). En specerihandlare, som utsäljer varorna successivt i små partier, kan svårigen beräkna omslagstiden för hvarje varusort, d. v. s. tiden från varans öfvergång i minuthandlarens ägo genom inköpet² till dess öfvergång i konsumentens ägo genom försäljningen. Har lagrets värde varit

¹ Större årsomsättning möjliggör inköp i större partier med större rabatt på partipriserna eller till lägre partipriser. Jfr not 1 till s. 110.

² Rekvisitioner göras ju för flera varor i större partier med rätt till successiv uttagning under viss längre tid.

8,000 kronor på en årsomsättning om 48,000 kronor, omsättes lagret i genomsnitt 6 ggr under året och den genomsnittliga omslagstiden är två månader eller 60 dagar. Allt eftersom omslagstiden för lagret är kortare eller längre, växer eller minskas, som bekant, affärens rentabilitet vid beräkning af brutto- och nettovinsten efter viss procent på försäljningsvärdet. Beräkningen af skälighetsvinst förutsätter därför kännedom om den normala omslagstiden, såväl som af den normala försäljningssumman. Omslagstiden är inom speceribranschen emellertid väsentligt olika för olika varor. Om speceristen förnyar sitt lager af margarin 1 gång i veckan, af socker 1 gång i månaden, af obrända kaffeböner var tredje månad och af russin var sjätte månad, är det tydligt, att lagringsprocenten för margarin kan räknas lägre än för de andra varorna. Om varorna utsäljas jämt under lagringstiden, ligger margarinlagret om 100 kg. till 1 kr. pr kg. genomsnittligt med 50 kg. i 6 dagar och drar ränta på 50 kr. under denna tid, medan 1,000 kg. russin å 1 kr. pr kg. ligga genomsnittligt med 500 kg. i 180 dagar och draga ett halft års ränta på 500 kronor. Med lagringstiden växa för de olika varorna icke blott afbränningarna, utan äfven på lagerdelen kommande andelar i de allmänna affärsomkostnaderna. Utan att i allmänhet inlåta sig på detaljerade beräkningar af hvarje varuslags debitering för allmänna affärsomkostnader och afbränningar i förhållande till den årliga försäljningssummans storlek och omslagstiden för hvarje varuslag, beräknar speceristen vinstprocenten lägre för en stor artikel, som omsättes raskt, än för en liten med lång lagringstid, hvilket är ekonomiskt riktigt och nödvändigt¹.

För bedömandet af frågan, huruvida minuthandlarnas inom speceribranschen vinstmarginal är skälig eller för stor eller för ringa, sådan den ter sig i skillnaden mellan partipriserna och minutpriserna å de varor, som äro de viktigaste inom branschen, torde minuthandlarnas anspråk på en ståndsmässig utkomst få betraktas som en sekundär bedömningsgrund. I första hand måste

¹ För kolonialvaror i en Berlinaffär har beräknats en genomsnittlig lagringstid af 65 dagar. SCHÄR Handelsbetriebslehre 120 (1911). — Anförda arbete har tillgodogjorts vid de i texten meddelade anmärkningarna om driftskostnader och omslagstid i speceribranschen.

de nationalekonomiska synpunkterna vara afgörande. Synpunkten, huruvida minuthandlaren blir tillräckligt eller för högt eller för lågt betalt för att kunna fresta en ståndsmässig existens, måste underordnas den viktigare synpunkten, huruvida folkhushållet betalar den af minuthandlarna besörjda varuförmedlingen öfver eller under, hvad de tjänster äro värda, hvilka minuthandlarna göra producenterna och konsumenterna såsom led i omsättningsorganisationen. Fylla minuthandlarna sina viktiga funktioner i folkhushållningen på ett sämre och kostsammare sätt, än hvad som är önskligt och möjligt med det moderna ekonomiska samhällslifvets tekniska resurser för varuomsättningen, tillåta det ekonomiska samhällslifvets lagar näppe-ligen i längden någon barmhärtighetshänsyn till hotade existenser inom minuthandlarkåren vid omsättningsorganisationens reformerande medelst införande af mindre kostsamma organ, vare sig de erbjuda sig i form af varuhus, efterkravsaffärer, producent- eller konsumentssammanslutningar¹.

Om storleken af den brukliga vinstmarginalen i den svenska specerihandeln kunna, i fråga om några af branschens största artiklar, slutsatser dragas ur noteringar och uppgifter för det senast gångna årtiondet. Partipriset å hvetemjöl var under de 9 åren 1904—12 lägst 21,60 kr. pr 100 kg. (år 1906) och högst 26,57 kr. (år 1910), minutpriset lägst 27 öre (åren 1904—06) och högst 33 öre pr kg. (år 1910); det genomsnittliga minutpriset var under de 9 åren 29 1/2 öre pr kg. och 6 1/5 öre högre än det genomsnittliga partipriset, hvilken skillnad motsvarar omkring 21 % på

¹ Nationalekonomiens kraf är naturligtvis endast skenbart oför- enligt med köpmannens berättigade privatekonomiska sträfvan att för- tjäna så mycket som möjligt på omsättningen af varor. Enskild framgång vinner köpmannen säkrast genom nedbringande af driftskostnaderna (om- sättningskostnaderna), hvilket ger större konkurrensduglighet, på samma gång som det möjliggör högre betalning åt producenterna och lägre be- talning af konsumenterna. En köpman, som gör anspråk på större handels- vinst, än den tjänst är värd, som han gör allmänheten genom sin verk- samhet, blir i längden alltid bedragen i sina förväntningar och kan, om han är en onödigt mellanhand, icke undgå att till slut göras öfverflödig genom nya enklare och billigare omsättningsformer. SCHÄR a. a. 1:73, 88 o. flerst.

minutförsäljningspriset¹. Minutpriset å ångpreparerade hafregryn var under de tre åren 1910—1912 i genomsnitt 34 (34, 32, 36²) öre med 11 1/2 öres tillägg på partipriserna, hvilket motsvarar nära 34 % på försäljningspriset. Minutpriset på socker har vid flera tillfällen föranlett meningsutbyten om minuthandlarnas vinst. I inlaga till bevillningsutskottet vid riksdagen 1909 visade sig minuthandlarna i Malmö från början af 1907 till början af september 1908 ha lagt på konsekvent 6 öre pr kg., medan minutpriset varit 64 öre under nära 12 månader och stegrats till 68 öre under 3 månader, till 67 under 2 månader och till 70 öre under fjorton dagar³, d. v. s. speceristernas bruttovinst utgjorde högst 9 1/2 % på minutpriset, nämligen då det stod vid 64 öre⁴. I liknande inlaga gjorde Svenska sockerfabriksaktiebolaget, så vidt det framgår af skrifvelsens dunkla ordalag, gällande, att speceristerna bort kunna nöja sig med 4 öre pr kg.⁵ Minutpriset var i Malmö under ifrågavarande period högre än medelminutpriset i landet⁶. På vissa andra orter togo speceristerna emellertid 9 och t. o. m. 11 öre pr kg. Speceristerna i Lund⁶ togo under en motsvarande tidsperiod med något högre sockerpriser 1910—1911 efter inbördes öfverenskommelse 9 öre pr kg.⁶. Den normala bruttovinsten på

¹ Beträffande vinstberäkningen inom partihandeln i mjöl vid försäljning af mindre partier till minuthandlare kan här antecknas en prisöfverenskommelse mellan affärerna inom branschen i Göteborg 1904, enligt hvilken förtjänsten borde utgöra 1 kr. pr säck om 100 kg. (svenska standardmärken), noterade till 18 å 20 kr., d. v. s. 1 öre pr kg. För 5 säckar 3/4 öre pr kg., för 50 säcker 1/2 öre pr kg. Vid kontant betalning dessutom kassarabatt 1/2 %.

² Partipriset stegrades från 1911 till 1912 med 4 öre efter en sammanslutning af producenter.

³ Se vidare diagram å s. 125.

⁴ Minuthandlarna i Malmö räknade vid ofvan nämnda avans af 6 öre pr kg. med, att de fingo betala frakt och emballage samt beräkna bortspilling (hvarefter 4 öre pr kg. återstode att draga sockrets andel i allmänna affärsomkostnader m. m.)

⁵ Specerihandlare uppgäfvos i sockerfabrikens inlaga ha begagnat sig af den genom strejk vid raffinaderierna försvårade sockertillgången på sommaren 1908 till att taga 10 å 14 öre på kg.

⁶ Sammanslutna i en förening, som utsänder tryckta prislister till medlemmarna (se not 3 till s. 117). Rabatt af 1 öre vid köp af 5—9,9 kg., 2 öre för 10—24,9 kg., 3 öre för 25 kg. och däröfver samt 2 öre å socker i toppar.

minutpriserna å socker torde emellertid knappast kunna räknas så högt som 10 %¹. Minutpriset på kaffe torde normalt ge minuthandlarna en avans, som icke kan beräknas högre än 15 % på försäljningspriset². Minutpriset å margarin bestämdes af fabrikena i maj 1908 till 20 öre högre belopp pr kg. än de noterade fabrikspriserna, hvilka för de olika kvalitéerna voro 1,45, 1,35, 1,20 och 1 kr.³, d. v. s. för återförsäljarne en vinstmarginal af respektive 12,12 å 16,67 % på försäljningspriset. Minutpriset å fotogén synes vid 17 öre pr lt (Whater White) normalt ha beräknats ge minuthandlaren 3 öre pr lt., d. v. s. nära 18 %⁴.

Om uppgiften om 20 % brutto på försäljningspriserna i genomsnitt är riktig, skulle följande schema ge en allmän föreställning om den brukliga vinstmarginalen i minuthandeln:

socker	($\frac{1}{4}$ af omsättningen)	10 %
kaffe	($\frac{1}{6}$ » »)	15 %
mjöl och gryn	($\frac{1}{4}$ » »)	25 %
andra varor	($\frac{1}{3}$ » »)	27 %

Genomsnitt 20 ($\frac{1}{4}$) %.

Den brukliga vinstmarginalen är tämligen moderat för de flesta af de stora artiklarna i speceribranschen. Den håller sig äfven relativt konstant för hvarje särskild artikel, om den också

¹ Socker lär ej sällan användas af svenska specerister som reklamartikel och försäljes då t. o. m. under inköpspriset för att draga kunder genom affärens rykte för billiga priser. Meddelande fr. SMR 1908, n:r 4, s. 27.

² Bästa äkta blå java, som på sommaren 1913 försåldes till 2,20 kr. pr kg., drog i inköp 1,88 kr. pr kg., d. v. s. gav vinst 32 öre eller 14,5 %/o, hvilket betecknades som normalt. Köpmannen 1913, n:r 15, s. 371.

³ Se Meddel. fr. SMR 1908, n:r 5, s. 33. — Speceristerna i Lund höllo efter inbördes öfverenskommelse margarin af högsta märke i ett pris af 1,65 kr. pr kg. $\frac{26}{8}$ 1910, »5 öre högre i $\frac{1}{2}$ kg. paketer», d. v. s. 90 öre pr $\frac{1}{2}$ kg. Priset sänktes till $\frac{18}{8}$ 1910: 1,60 kr., $\frac{28}{8}$ 1911: 1,50, $\frac{19}{4}$ 1911: 1,45 och $\frac{22}{7}$ 1911: 1,30 kr. Prisreduktionerna berodde på den bekanta striden mellan Sveriges margarinfabrikanters förening och Kooperativa förbundet, med den därpå följande brytningen inom fabrikantringen.

⁴ I slutet af 1912 lär minuthandlarnas vinst med frånräkning af frakt ha utgjort 2 $\frac{1}{2}$ öre vid ett pris af 18 öre pr lt. Sydsv. Dagbl. 1912, dec. I hufvudstaden var priset 1906 i parti 13 och i minut 20 öre, år 1911 respektive 10,7 och 18,7 öre (?). Det Nya Sverige 1912, s. 463.

vid starka prisfluktuationer i partihandeln tillfälligtvis kan svälla eller krympa afsevärdt. Dessa allmänna iakttagelser, som äro i ögonen fallande redan vid flyktig betraktelse af de anförda priserna, äro ägnade att framkalla starka tvifvel om riktigheten af två påståenden, som ofta upprepats i den svenska nationalekonomiska litteraturen. Det ena af de häda påståendena går ut på, att minutpriserna utgöra undantag icke blott från de allmänna prislagarna utan öfverhufvud från hvarje rationell prisbildning¹. Det andra påståendet framställles vanligen i mera hypotetisk form, men söker göra det antagandet sannolikt, att en ökning i minuthandlarnas eller i allmänhet af de med dem mera eller mindre likställda mellanhändernas antal bidragit och bidrager till att vidga den brukliga marginalen mellan parti- och minutpriserna.

Minutprisernas föregifna oberoende af de allmänna prislagarna tillskrifves dels frånvaron eller verkningslösheten inom minuthandeln af de allmänna förutsättningar, på hvilka prislagarna äro baserade, dels de väsentliga modifikationer i prislagarnas verkningar, som måste bli en följd af, att minuthandlarna i ej ringa grad kunna räkna hvar för sig med ett slags lokalt kvasimonopol.

Lagen om efterfrågan och tillgång samt lagen om produktionskostnaderna äga giltighet endast under förutsättning af fri konkurrens, med bortseende från all friktion, som minskar eller hindrar den fria rörligheten i det ekonomiska lifvet, och med bortseende från alla andra motiv hos de handlande personerna än hänsynen till ekonomisk vinst vid det fria bytet, hvilka köpare och säljare tänkas klart bedöma och äfven ömsevis ha full vilja och förmåga att göra gällande. Inom penning- och bankväsendet, börsväsendet och den stora partihandeln i artiklar på världsmarknaden äro dessa förutsättningar i bästa öfverensstämmelse med verkligheten. I det dagliga lifvets små förhållanden handla däremot de enskilda konsumenterna, såväl som de små produ-

¹ Så refereras påståendet inledningsvis för vederläggning hos WICKSELL *Förel. 1°: 90* (1911). — Det heter i den förut nämnda artikeln i detaljhandeln i 2 NF: Man kan knappast säga, att de nationalekonomiska »lagarna» för prisbildningen äga tillämpning på den vanliga detaljhandeln.

centerna inom råämnesproduktionen och förädlingsindustrin, såsom om de skötte sina gärningar och följde sina vanor tåmligen opåverkade af företeelserna på den stora marknaden och de strängt ekonomiska synpunkter, af hvilka dess män låta sig bestämmas vid sina affärstransaktioner. Småbrukaren sörjer för, att korna bli skötta och mjölkade och mjölken eventuellt sänd till andelsmejeriet. Huru pengarna för mjölken fås och huru många, den saken, vet han, ordnar sig på vanligt sätt. Stadsfrun skickar jungfrun till mjölkbutikerna, bagarboden och speceriaffären för att hämta hvad som behöfs för dagen eller för några dagar, och betala, hvad det kostar, men jungfrun har ej order att för hvarje gång efterhöra, i hvilken affär hvarje sak kan fås billigast, eller att köpslå och pruta om allting. Småbrukaren litar på, att han får, hvad han skall ha, och stadsfrun på, att jungfrun inte får betala mera, än hvad husmodern hör och brukar ge. — Det mera vanemässiga än affärsmässiga mellanhandvärdet mellan små producenter och deras afnämare samt små konsumenter och deras leverantörer innebär dock ingalunda, att småbrukaren utan vidare nöjer sig med, hvad han får för mjölken till mejeriet, eller att stadsfrun finner sig i att betala hur mycket som helst för varorna. En sådan naivitet med likgiltighet för ekonomiska synpunkter är icke vanlig hos småfolket. Tvärtom äro de flesta små producenterna och konsumenterna ganska uppmärksamma på prisförändringar. Sker en förändring i det förut brukliga priset, begäres säkerligen i de flesta fall en förklaring¹, och när en sådan lämnas, dras däraf äfven de nödiga konsekvenserna. Småbrukaren minskar eller upphör med mjölkleveranserna till mejeriet, om han finner dem icke lönande. Han kan ju exempelvis använda mjölken till att göda kalvar eller uppföda smågrisar, om kött-

¹ Som en acceptabel förklaring af sänkta priser på mjölk till mejeriet betraktas en hänvisning till öfverflödande tillförsel och svårigheter att bli af med mjölken. Småbrukaren kan vid eftersinnande ofta konstatera, att han själf eller färre eller flera af hans grannar på sista tiden lämnat mera mjölk än förut. En acceptabel förklaring af höjda mjölkpriser vid utförsäljningen från mjölkbutikerna utgör en erinran om sommarens torka, den minskade foderskörden och ökade priser på fodermedel samt minskning af besättningarna och minskad mjölktilförsel. En sådan förklaring kan äfven en stadsbo begripa. Förklaringarna torde ha benägenhet att i allmänhet hänföra sig till efterfrågan och tillgång.

och fläskpriserna äro mera tillfredsställande. Stadsfrun inskränker däremot mjölkkonsumtionen, om mjölkpriset stiger så mycket, att hon finner sig icke ha råd att använda lika många liter om dagen som förut. Om kunderna inskränka sin förbrukning¹, emedan minutpriserna höjts, måste minutförsäljarna minska sina rekvisitioner hos partileverantörerna och dessa sina inköp hos producenterna. Om producenterna å andra sidan inskränkt sin produktion, emedan priserna sjunkit så lågt, att produktionskostnaderna dåligt betäckas och produktionen icke blir lönande, kan en höjning af uppköpspriserna framtingas, som grosshandlarna öfverföra på minutförsäljarna och dessa på konsumenterna. Efterfrågan utgår från konsumenterna och tillgången beror på producenterna. Prisregleringen centraliseras i den stora partihandeln², men har sina hållpunkter i den slutliga konsumtionen och den ursprungliga produktionen. Utminutereringen faller icke utom prislagarnas räckvidd. Att antaga något sådant är oförenligt med hvarje pris- och värdeteori, som räknar med konsumentens behof och behofstäckning som uppslag. För att inskräpa detta har det varit nödvändigt att i detta sammanhang beröra de enklaste förhållanden. Det normala i fråga om minutpriserna är, att de hållas jämförelsevis stabila. Förändringar i minutpriserna, som icke äro omärkliga, göra den latentä intressekonflikten mellan afnämare och kunder och i sista hand mellan konsumenter och producenter i regel så mycket mera akut och framkallar det beaktande af det egna ekonomiska intresset, som prislagarna förutsätta. Om man icke räknar med detta i fråga om minuthandeln, utan tvärtom förutsätter indolens för prisfluktuationer hos de slutliga konsumenterna och de ursprungliga producenterna, gör man sig skyldig till en otillåtlig fiktion.

¹ Minuthandlaren har, tvärtemot hvad som allmänt antages, icke att räkna med jämn köpkraft och köplust hos allmänheten. De stora inköpen vid jultiden, minskade inköp under sommarferierna, inskränkningar i konsumtionen under arbetslöshetsperioderna (jan., febr. och mars) göra det ständigt nödvändigt att räkna med tilltagande och aftagande kundkrets och därmed också med konkurrens. Minuthandlarnas afsättning är en känslig barometer för konjunkturen (se not 1 till s. 128).

² Der Grossverkehr . . eskomptiert . . die . . im Kleinverkehr unvermeidlichen Preismodifikationen. ZUCKERKANDL i Hdwb.³ 6: 1142 (1910; artikeln »Preis«).

Reminiscenser ur en äldre nationalekonomisk litteratur, som härledde värdet ur produktionskostnaderna eller arbetet, nigöra sannolikt den rimligaste förklaringen till uttalanden, som ge uttryck åt antaganden av minuthandelns oberoende af prislagerarna. Den nyare nationalekonomiska pristeorien, som på grundvalen af gränsnytteläran låter konsumenternas inflytande vid prisbildningen komma bättre till sin rätt, ger principiellt vida mindre utrymme för en irrationell autonomi vid prissättningen åt det sista ledet på producentsidan, minutörerna. Om den moderna teorien icke utesluter de irrationella säregenheterna vid prisbildningen i minut helt och hållet, underordnar den dem dock lättare under de allmänna prislagerarne och gör det a priori sannolikare, att irrationismen spelar en mycket underordnad roll.

Det relativa monopol som tillskrifves minuthandlarna, bl. a. inom speceribranschen, är mindre att betrakta som en fiktion, än att tillskrifva ett föråldradt betraktelsesätt¹, som hade berättigande i nationalekonomien för en mansålder sedan eller mera, men som blifvit oförenligt med moderna minuthandelsförhållanden. Konsumenten anses för en mängd inköp till hushållet geografiskt bunden till kvarteret eller stadsdelen, till byn eller närmaste stationssambälle. Det monopol, som detta förhållande ger minuthandlaren på platsen kan han dock näppeligen utnyttja till att hålla högre priser än de vanliga i samhällen med lifligt affärslif och en rörlig befolkning. Men frågan är just om ett monopol, som gör minuthandlaren på det sättet oberoende af den fria konkurrensen, att han kan ta för sig med högre priser, än han skulle kunna affordra sina kunder, om han måste räkna med, att de kunde för sina inköp vända sig till någon konkurrent. På orter, där minuthandlarna ännu äro ensamma eller fåtaliga i de olika bran-

¹ Det numera föråldrade betraktelsesättet kan föras tillbaka till den bekanta satsen hos JOHN STUART MILL Principles Book II Chapter 4 § 3: Retail price, the price paid by the actual consumer, seems to feel very slowly and imperfectly the effect of competition; and when competition does exist, it often, instead of lowering prices, merely divides the gains of the high price among a greater number of dealers. — Denna sanning från år 1848 kan efter mera än två mansåldrar icke äga samma giltighet, som då den först uttalades. Den gäller praktiska förhållandens modifierande inflytelser på de teoretiska prisreglerna, och den förlorar sålunda sin giltighet, när dessa praktiska modifikationer väsentligt försvagas.

scherna och kommunikationerna dåliga, är det lokala monopoliet möjligen af betydelse¹. Af landets 24,000 minuthandlandlare² torde emellertid en ganska ringa procent ha att glädja sig åt, att kunderna på grund af afstånden icke kunna vända sig till konkurrenter. Det lokala monopoliet kan icke ha undgått att försvagas genom den starka ökningen i minuthandlarnas antal³, som gett en mängd kunder valet mellan två eller flera furnissörer inom samma gebiet, där det förut blott funnits en.

Håller minuthandlaren samma pris och kvalitétér som konkurrenterna, kan han utan tvifvel alltid påräkna sitt närmaste områdes kundkrets⁴. Om två speceribodar äro belägna i ändpunkterna af samma gata med afsättningsområden, som tangera hvarandra i gatans mittpunkt, behöfs det dock blott, att en tredje speceribod öppnas vid gatans midt, för att de båda förra skola mista en del af sina kunder⁵. Företeelsen är ganska vanlig, och bevisar, hvarje gång den upprepar sig, den praktiska futiliteten af den lokala monopolställning för minuthandlare, som i den teoretiska nationalekonomiska litteraturen spelar en så betydande roll. Att de förutvarande affärerna, som förlora en del af sina kunder utan att i motsvarande grad kunna nedbringa sina allmänna omkostnader, efterhand lyckas höja sina pris och därmed uppehålla idkarnas existensmöjligheter på samma nivå som förr, följda af den nya konkurrenten, som redan från början räknat med mindre omkostnader⁶, är minst sagdt tvifvelak-

¹ »Endast på punkter, som ligga aflägsat från handelscentra, kan en större lokal prishöjning äga rum». WICKSELL Förel. 1°: 92 (1911).

² Enligt beräkning af SMR 1912. — På hvarje organiserad minuthandlare kommo sålunda då ännu två oorganiserade.

³ Rikets städer hade 1911 c:a 15 handelsidkare på 1,000 invånare, Lund 23 och Malmö 24. Konkurrentens skärpa i Skåne se not 1 till s. 118.

⁴ WICKSELL Därs.

⁵ »Förr eller senare». WICKSELL Därs. — Tredje mans konkurrens blir måhända för längre eller kortare tid ineffektiv på grund af kundernas vanemässiga trohet mot äldre leverantörer.

⁶ Den nye konkurrentens styrka ligger sannolikt ofta i, att han räknar med mindre allmänna affärsomkostnader. De många nya affärerna äro till stor del småaffärer och till stor del utplanterade af grossister. — Det är för öfrigt sannolikt, att räntabiliteten af en mängd små speceribodar är ringare, än den var i en gammal solid affär inom branschen för några årtionden sedan. Jfr: Dass sich die Zahl der Konkurrenten im Detail-

tigt¹. Det bör i så fall ha sin förklaring i, att kunderna se sin fördel vid att betala något mera för att kunna verkställa sina inköp på nära håll. Men det är då också oriktigt att häri se en den fria konkurrensens anomali, bestående i att konkurrensen skulle höja prisen, i stället för att sänka dem². Prishöjningen beror ju nämligen icke på konkurrensen mellan säljarna, utan på villigheten och förmågan hos köparna att höja sina anbud.

Kan det antagas vara vanligt, att kunder finna sig i att betala 1 à 2 öre mera pr kg. socker, ehuru sockerpriserna och förändringarna däri noggrannt publiceras? Eller pr kilo kaffe, ehuru konkurrensen om kunderna i fråga om denna vara är oerhörd och surrogat med åsatta priser ha stor afsättning? Eller på vanliga mjöl- och grynsorter? Eller drabba monopol tilläggen de andra varor, som tillsammans utgöra $\frac{1}{3}$ af omsättningen? (s. 105). Allt flera varor säljas paketerade af producenterna med åsatta priser, och talrika minutpriser offentliggöras genom tidningsnotiser eller annonser, hvartill kommer att större affärer sprida prislistor med dagliga tidningar. Äfven om uppkomsten af minuthandlarorganisationer ha gjort prisöfverenskommelser och andra åtgärder till konkurrensens begränsning mycket vanliga, äfven om t. ex. speceristerna ej sällan förmå, tack vare sådana öfverenskommelser, åtminstone tidvis, hålla minutpriset på en vara ett eller ett par öre högre pr varuenhet inom sitt gemensamma försäljningsgebiet³, äro organisationernas handel über die Bedürfnisse des Konsums hinaus vermehrt und dadurch die Rentabilität der bereits vorhandenen Geschäfte stetig herabgedrückt wird, ist nicht zu leugnen. GRUNZEL a. a. 57.

¹ Hvarje statistiskt och speciellt prisstatistiskt bevis saknas.

² WICKSELL Därs. 93. — LEXIS Allgemeine Volkswirtschaftslehre 93 (1910) uttrycker sig på följande sätt: Das Publikum hat von der Ueberfüllung des Detailhandels keinen Vorteil, denn die Preise werden dadurch nicht erniedrigt, vielmehr ist jeder Mitbewerber wegen der Beschränkung des Absatzgebietes genötigt, seine Preise möglichst hoch zu halten. — Naturligtvis tar hvarje minuthandlare så bra betalt som möjligt, men inte befrias hvarje nytillkommande konkurrent från tvånget att försöka undersälja sina medkonkurrenter. Att starta en ny affär på principen högre priser än konkurrenterna, vore orimligt. Det är det, som måste klart fastslås. Och då bli konsekvenserna af ökad konkurrens i minuthandeln äfven klara.

³ Lunds speceristförening, som enligt sina stadgar af 1907 har till ändamål bl. a. »att hålla gemensamma minimipriser å större konsumtionsartiklar», utgifver till sina medlemmar minutpriskuranter att tillämpas

omfattning och åtgärdernas räckvidd och styrka alltför osäkra, för att berättiga talet om monopol, och i allmänhet ha dessa försök till samverkan hittills gett de bästa bevis för den inbördes konkurrensens skärpa¹. Ett på kundernas afstånd till leverantörerna och deras af naturliga skäl allmänna benägenhet att vända sig till närmaste affär grundadt kvasimonopol existerar i regel icke i vår tid för minuthandlarna inom speceribranschen, icke ens för hökare och sannolikt icke heller för minuthandlare i andra branscher, för så vidt det är fråga om monopol af sådan art och styrka, att prisbildningen i minuthandeln skulle undandragas den fria konkurrensens vanliga verkningar². Ett motsatt antagande måste betraktas som alldeles obevisadt och har emot sig all erfarenhet och alla rimliga slutsatser ur minuthandlarnas talrikhet, svårigheten att organisera dem, deras moderna affärsmetoder (annon-

från tryckets dato, upptagande priser å socker, mjöl, hafregryn, margarin, cocosmör, såpa, soda, fotogén, stearinljus, plommon, russin, äpplen, aprikoser, anjovis och hummer. En årgång sådana prislister $\frac{2}{3}$ 1910— $\frac{1}{3}$ 1911 visar t. ex. för socker af 15 kvaliteter högre priser än i Malmö (se ofvan s. 94), men prisförändringarna för de olika varorna genomföras i enlighet med partiprisernas växlingar (jfr not 3 till s. 111). — Det har sålunda sin riktighet, att minuthandlare genom öfverenskommelser till en viss grad begränsa konkurrensen och hålla högre minutpriser än de eljest skulle kunna taga. Jfr *DAVISON* i *Ekon. tidskr.* 1912, s. 200. Verkningarna af dessa öfverenskommelser äro dock mycket begränsade, och de göra minuthandlarna hvarken fria från konkurrens af osolidariska affärsmän eller oberoende af partiprisernas fluktuationer (hvilket den citerade förf. naturligtvis icke heller påstått).

¹ De skånska detaljhandlarnas inbördes konkurrens är säkerligen skarpare än i landet öfverhufvud och föreningsarbetet har äfven bland dem haft mindre framgång. *Meddel. fr. SMR* 1910, nr 59, s. 285. Detta uttalande bör ses mot bakgrunden af att icke $\frac{1}{3}$ af minuthandlarna i landet ingått i sina föreningar, när yttrandet fälldes.

² En gammal solid minutaffär inom speceribranschen kunde ännu för en mansålder sedan sannolikt mångenstädes räkna med lokalt monopol. Hela den moderna utvecklingen inom produktionen och omsättnings-tekniken har varit ägnad att beröfva minuthandeln förutsättningarna för att upprätthålla ett dylikt monopol. Principiellt sedt skulle affärsomkostnaderna i minuthandeln bli mindre, om hvarje specerist försåge kunderna inom sitt gebiet, och alla sparade de hvarandra delvis neutraliserande omkostnaderna i reklam för att förvärfva äfven aflägsnare kunder och i transport (springpojkar och fordon) för att förse dem. *SCHARLING* *Der Detailhandel und die Warenpreise* i *(CONRAD'S) Jahrbücher f. Nat. u. Stat.* NF 13: 297 (1886).

serade priser m. m., hemsändning af varor m. m.) och mångfalden af konkurrerande specialaffärer (mjöl- och gryn, kaffe, tobak), efterkravsaffärer, konsumtionsföreningar¹, torghandel o. s. v.

Ett monopol på försäljningen till en viss kundkrets i grannskapet antages en minuthandlare inom speceribranschen ej sällan och ännu oftare en hökare kunna förskaffa sig genom beviljande af kredit. En känd kund erhåller väl i allmänhet lättare kredit än en obekant person, och det är endast en enkel konsekvens af detta förhållande, att behovet af kredit tvingar en kund att förse sig hos den handlare, hos hvilken han en kortare eller längre tid brukat göra sina uppköp. Att enskilda kreditbundna kunder i många fall få betala den beviljade krediten med öppna eller maskerade pristillägg (sämre vikt, sämre vara), torde få anses sannolikt. Det är däremot knappast troligt, att konsumtionskrediten för speceristerna i allmänhet skapar kundkretsar af så stor omfattning och i så strängt beroende, att de kunna ge tillfällen till prisförhöjningar, tillräckligt afsevärda och allmänna för att det skulle kunna bli tal om, att prisbildningen i minuthandeln skulle ha monopolistiska drag och icke förutsätta fri konkurrens. Speceristernas större talrikhet och skarpare konkurrens har i vår tid gjort äfven kredittagandet och -beviljandet lättvindigare. Ingenting är, att döma af ständiga notiser och historier i dagspressen, vanligare, än att kredittagare, som bort räknas till de minst önskvärda, erhålla kredit på de lösaste grunder i stor utsträckning och på alla möjliga håll². Den fattigare befolkningens ökade rörlighet torde äfven i de bredare lagren ha gjort kreditanspråken ganska oberoende af långvarigt och troget kundskap. På det hela taget

¹ Vid slutet af år 1910 existerade i vårt land 733 konsumtionsföreningar med ett sammanlagdt medlemsantal af 85,458, representerande efter beräkning af 5 personer pr hushåll 425,000 invånare eller $\frac{1}{13}$ af befolkningen. Den sammanlagda varuomsättningen beräknas till 29 mill. kr. Kooperativ verksamhet i Sverige åren 1908—1910 (1914).

² Det af SMR förordade s. k. Eskilstunasystemet till konsumtionskreditens inskränkning (30 dagar) genom indrifningssystem med enhetligt organ och gemensamma former för alla handlare å en ort samt svarta listor är ett uttryck för den erfarenheten, att kredittagare vända sig icke till en furnissör utan till flera.

torde beviljad konsumtionskredit numera ge ett ganska ringa och opålitligt stöd för antagandet af ett minuthandlarmonopol¹.

Prisbildningen i minuthandeln, särskildt speceribranschen, lyder de allmänna prislagerarna², men företer otvifvelaktigt flera karakteristiska särdrag, hvilka dock alla kunna hänföras under och förklaras ur faktorer, som verka vida mindre nyckfullt, än man ofta ser antagas. I. Afvikelser från prisbildningen i parti-handeln för samtliga varor och minuthandelsföretag (allmänna afvikelser) framkallas af 1) minuthandlarnas allmänna affärsomkostnader, som icke förändras med varupriserna; 2) minuthandels-

¹ Minuthandlaren ställning till hvarje enskild kund och hela kundkretsen har någon gång jämförts med arbetsgifvarens förhållande till en enskild arbetare och hela arbetarskaran. Minuthandlaren är beroende af sin kundkrets, liksom arbetsgifvaren af sina arbetare. Men liksom den enskilde arbetaren i stort sedt är mycket mera beroende af arbetsgifvaren, än arbetsgifvaren af honom, behöfver kunden minuthandlaren, mera än minuthandlaren den enskilde kunden. — Jämförelsen är påtagligt skef, emedan det i ena fallet gäller ett arbetsaftal för kortare eller längre tid, på hvilket ofta arbetarens hela utkomst hänger, i andra fallet ett mera eller mindre tillfälligt köp af en vara, hvars förvärf icke gäller kundens existens. I de fattigaste arbetarkvarteren förekommer det likvisst ej sällan, att en arbetarfamiljs existens under kortare eller längre tid hänger på hökarens kredit. De tjänster, dylika småhandlare i talrika fall göra sina kunder, torde dock knappast bli lönade med ockrarräntor genom prisförhöjningar. Snarare äro de väl att påföra de allmänna affärsafbränningar, som medtaga en eller annan procent af bruttovinsten genom uteblifven betalning för borgade varor. — Öfverhufvudtaget gör väl minuthandlaren gärna sina kunder tjänster, genom hvilka de kunna knytas till affären. I aflägsse bygder med dåliga kommunikationer blir innehafvaren af en handelsbod ej sällan den regelbundet anlåtade långifvaren för tillfälliga lån åt småbrukare m. fl., som då ofta återbetala lånade kontanter med jordbruksprodukter, t. ex. smör och ägg, hvilka handelsidkaren återförsäljer. Ett dylikt beroende af »mellanhänder», som kreditgifvaren lätt kan göra kännbart genom att vid lämplig tidpunkt indrifva eller hota att indrifva sin fordran hos låntagarna, hvilka ju mindre ofta än ständernas fattigaste arbetare sakna utmätningsbar egendom, har i flera länder varit ett af de kraftigaste motiven till startandet af småbrukarnas kreditföreningar och försäljningsföreningar.

² Was man billigerweise von der Preisgestaltung im Kleinhandel verlangen kann, ist nicht die volle Anpassung an die Bewegung der Grosshandelspreise, sondern nur die abgeschwächte Anpassung an grosse und nachhaltige Verschiebungen im Grossverkehr. Diese Forderung wird soweit Untersuchungen vorliegen, im wesentlichen von soliden und gut geleiteten Kleinhandelsbetrieben erfüllt. BORCHT a. a. 43 (1907).

naturliga benägenhet att i kundernas intresse undvika täta prisförändringar och så vidt möjligt hålla oförändrade priser; 3) skiljemyntens afrundande inflytande på minutpriserna. II. Afvikelser i fråga om priserna på enskilda varor betingas ej sällan af, att minuthandeln är ett exempel på förenadt utbud och därför kan kompensera en mindre avans eller t. o. m. förlust på en artikel med större vinst på en annan¹, hvilket bl. a. möjliggör försäljandet af en vara till eller t. o. m. under inköpspriset, såsom reklamartikel för att draga kunder. III. Afvikelser i fråga om de priser, som enskilda minuthandlare kunna betinga sig, framkallas af att 1) minuthandlare med köpkraftig kundkrets tillhandagå sina nogräknade kunder som experter vid inköp och låta dem betala garantien för, att de alltid erhålla prima varor, med högre priser; samt att 2) minuthandlare stundom kunna räkna med monopol².

De tre omständigheter, som anförts under I, och i synnerhet de båda första af dem tre (1 och 2), i den ordning de här upptagits, äro i själfva verket tillräckliga att i all hufvudsak förklara de viktigare minutprisernas inom speceribranschen typiska avvikelser från partipriserna. De typiska avvikelserna äro af två slag. Mindre variationer i partipriserna komma icke i allmänhet till uttryck i minutpriserna, och större variationer i de förra framträda i de senare ofta i försvagad form och stundom med någon fördröjning, hvilken sistnämnda iakttagelse dock väl oftast kan göras i fråga om prissänkningar, som icke omedelbart komma till allmänhetens kännedom, något som i vår tid partileverantörerna eller producenterna icke sällan sörja för med begagnande af tidningspressen, som äfven på eget initiativ stundom meddelar allmänheten inträdda förändringar i parti(- och minut)priserna. Att mindre förändringar i partipriserna icke komma till uttryck i

¹ Afgörande äro därvid naturligtvis konkurrensförhållanden.

² WICKSELL Förel. 1°: 90 ff. (1911) innehåller under rubriken *Prisbildningen i detaljhandeln* en kort och klar framställning af detaljprisens skenbara avvikelser från de allmänna prislagen, med angifvande af alla de här systematiskt uppdelade faktorerna, utom den mindre viktiga I 3. Med hänsyn till II 2 i den här gifna uppdelningen synes W:s framställning snarast gälla möjligheten för minuthandlarna att genom inbördes samverkan förhindra en sänkning af priset inom visst gebit, hvilken eljest skulle blifvit en följd af den fria konkurrensen (se dock not 2 till s. 117).

minutpriserna, har i första hand sin förklaring i myntenhetens storlek samt i skiljemyntens antal och valörer. Om speceristen vid ett partipris af 80 kr. pr 1,000 kg. af en vara (= 8 öre pr kg.) med beräkning af 25 % bruttovinst tagit 10 öre pr kg., förhindrar myntsystemet honom praktiskt taget att låta en höjning eller sänkning af nämnda partipris med en eller annan krona komma till uttryck i minutpriset med motsvarande höjning eller sänkning af $\frac{1}{10}$, $\frac{2}{10}$ o. s. v. öre¹. Minutpriser om 5 och 10 och 25 öre pr varu-enhet äro bekväma, emedan de onödiggöra besväret att växla och ge tillbaka, för hvilket större affärer emellertid sysselsätta särskildt biträde (kassörska). Det kan därför hända, att minuthandlarna vidhålla ett enhetspris af 10 öre, äfven om partipriset stegras eller minskas med 10 kr. eller däröfver, hvilket eljest bort medföra tillägg eller afdrag om 1 öre på varans pris i minuthandeln. Därvid göra sig tydliggen hänsyn till minuthandlarnas relationer till kundkretsen äfven gällande, hvilka lätt störas af en förhöjning, isynnerhet om den icke är tillräckligt motiverad och genom att snart återtagas ger intrycket af ett tillfälligt försök till uppskörtning, och hvilka kanske påverkas lika ogynnsamt af ett på tillfällig pris-sänkning följande återtagande af ett högre pris. Det ligger i minuthandlarnas intresse att hålla möjligast oföränderliga minutpriser. Bland de mindre variationer i partipriserna, som icke komma till uttryck i minutpriserna, kunna tydliggen de för minuthandlarna ofördelaktiga balanseras af andra mera gynnsamma. De svenska parti- och minutpriserna på hvetemjöl under åren 1904—1906 (se diagram å s. 127 nedan) ge exempel på oförändrade minutpriser vid mindre förändringar i olika riktningar af partipriserna. Att större variationer i partipriserna framtråda i mi-

¹ Öfvergången från skålpundet till kilogrammet såsom viktenhet fr. o. m. 1889 har ökat betydelsen af detta förhållande. Ur minutprisernas synpunkt är den större viktenheten olämpligare. Öfvergången har sannolikt i och för sig minskat marginalen mellan partipriserna och minutpriserna. Det får väl nämligen antagas, att det praktiskt taget går lättare att öfvertyga minuthandelns leverantörer och kunder om tillbörligheten af ett pålägg om 5 öre pr skålpund än 10 öre pr kg., men äfven pridförvandling i sistnämnda proportion vid öfvergången till den nya viktenheten måste ha verkat ofördelaktigt för minuthandlarna (1 kg. = 2,35 skålpund). I den svenska minuthandelns moderna historia förtjänar viktförändringens inflytande på priserna en specialstudie.

nutpriserna i försvagad form, har sin viktigaste och allmän-giltigaste förklaring i, att partipriset endast är en af de faktorer, som påverka minutpriset, under det att detta delvis bestämmes af en utaf partipriset oberoende faktor, nämligen de allmänna affärs-omkostnaderna i minuthandeln (s. 106), som ju icke stiga och falla med partiprisernas på de olika varorna upp- och nedgång. Antag, att partipriset på en vara är 48 öre och minutpriset 60 öre pr kg., d. v. s. minuthandlarens bruttovinst 12 öre eller 20 % på försäljningspriset. Antag vidare, att 6 % af bruttovinsten gått till de allmänna affärsomkostnaderna och ytterligare 6 % till frakt, emballage o. d. afbränningar, som äfven bli oförändrade vid variationer i partipriset, medan återstående 8 % af bruttovinsten, däraf 6 % för nettot, äro variabla i proportion till partipriset. Minutpriset 72 öre innehåller då en invariabel del, utgörande $\frac{12}{20}$ af bruttovinsten 12 öre, d. v. s. $7\frac{1}{5}$ öre. Endast återstoden af minutpriset 72 öre, nämligen $64\frac{4}{5}$ öre är variabelt med partipriset. Om partipriset sålunda faller med 12 öre från 48 till 36 öre, bör detta afslag komma till uttryck i minutpriset med blott $64,8/72 \times 12$ öre eller 10,8 öre, hvilket med hänsyn till myntsystemet realiserar i 10 à 11 öre. Om partipriset stiger med 12 från 48 till 60 öre, bör tillägget i minuthandeln likaledes komma att stanna vid 10 à 11 öre. I förra fallet kommer minutpriset att sjunka från 60 till 50 (à 49) öre, när partipriset fallit från 48 till 36 öre, och minuthandlarens bruttovinst, som utgått med 20 % på försäljningspriset 60 öre, stegrar till 28 % på försäljningspriset 50 öre (eller 26,5 % vid försäljningspriset 49 öre). I senare fallet kommer minutpriset att höjas från 60 till 70 (à 71) öre, när partipriset stigit från 48 till 60 öre, och minuthandlarens bruttovinst, som utgått med 20 % på försäljningspriset 60 öre, sjunker till $15\frac{2}{7}$ % på försäljningspriset 70 öre (eller nära $15\frac{1}{2}$ % på försäljningspriset 71 öre)¹. Att större variationer i partipriserna fram-

¹ Exemplet är utan omständligare utläggningar illustrativt för växlingarna i vinstprocenterna inom minuthandeln. Det belyser äfven, huru ohållbara allmänhetens och äfven många i parti levererande producenters anspråk äro på minuthandlarna, då de fordra, att minutpriserna skola sjunka med samma örestal som partipriserna (se s. 110 med noter och s. 125 om sockerpriserna). Har minuthandlaren sålt sockret till 60 öre pr kg., när partipriset var 54 öre, och höjer han det blott till 66 öre, när

tråda i minutpriserna fördröjda har en reell motivering i den längre omslagstid, med hvilken minuthandlarna måste räkna för de allra flesta varor. Vid en betydande förhöjning i partipriset ligger minuthandlaren ofta inne med ett mindre eller större lager af varan, hemma eller med uttagningsrätt hos partiförsäljaren, för hvilket han kan räkna med det förutvarande lägre inköpspriset, som ger honom möjlighet att ännu någon tid vidhålla det lägre försäljningspriset. En betydande sänkning i partipriset kan minuthandlaren af samma skäl icke utan förlust omedelbart tillämpa medelst sänkt minutförsäljningspris. Det är sannolikt, att den senare situationen gör sig kraftigare och allmännare gällande till fördröjande af prissänkningen, än den förra till förhindrande af höjningar under kortare eller längre tid. Detta innebär emellertid intet förnekande af, att minuthandlare ofta för kortare eller längre tid fasthålla ett oförändradt minutpris, fastän grosshandelspriset stegras, begagnande den möjlighet ett till de lägre priserna inköpt lager ger till framgångsrik konkurrens med mindre väl försedda konkurrenter. En sådan prispolitik bör ha talrika tillfällen att tillämpas under årtionden med upprepade och fortgående prisstegringar¹, under hvilka minuthandlaren icke med omedelbara prishöjningar behöfver göra sig betäckt för förluster på inträdande prissänkningar. En själfständig politik ifråga om tillämpandet af prissänkningar försvåras i modern tid för den enskilde minuthandlaren genom konkurrensens större skärpa och den vidsträcktare publiciteten med hänsyn till allahanda prisförhållanden, såväl som genom prissättningsens reglerande äfven för minuthandeln af ett flertal artiklar genom partileverantörer eller producenter (socker, margarin, konserver, kex m. m.). De här återgifna priskur-

partipriset stegrats till 60 öre, innebär detta, att partipriset stigit med $\frac{1}{3}$, detaljpriset blott med $\frac{1}{10}$ (jfr BOWLEY Wholesale and retail prices of food i Econ. journal 1913 s. 516). Exemplet ger äfven vid handen, att det är oförenligt med minuthandelns ekonomi att hålla en bestämd vinstprocent på de fluktuerande priserna, t. ex. 20% på försäljningspriset, såsom t. o. m. vissa minuthandlare anse som det riktiga.

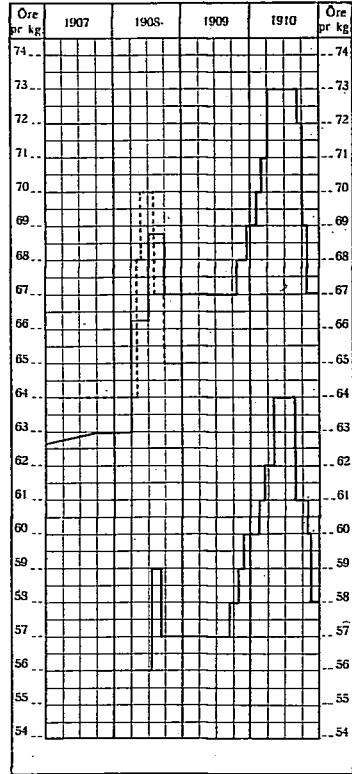
¹ SCHARLINGS förut nämnda uppsats i CONRAD'S Jahrbücher (s. 101 not 3) skrefs med sikte på en period af fallande priser (1875—1885) och därför hade han särskild anledning att betona minuthandlarnas fördröjande af prisnedläggningar.

vorna ge på det hela taget vid handen, att i regel parti- och minutpriskurvorna visa all tänkbar parallellitet med hänsyn både till prisfluktuationernas storlek och tiden för deras inträdande ¹.

Fabrikspriser ² och minutpriser ³ på socker 1907—1910.

Fabrikspriser på socker.

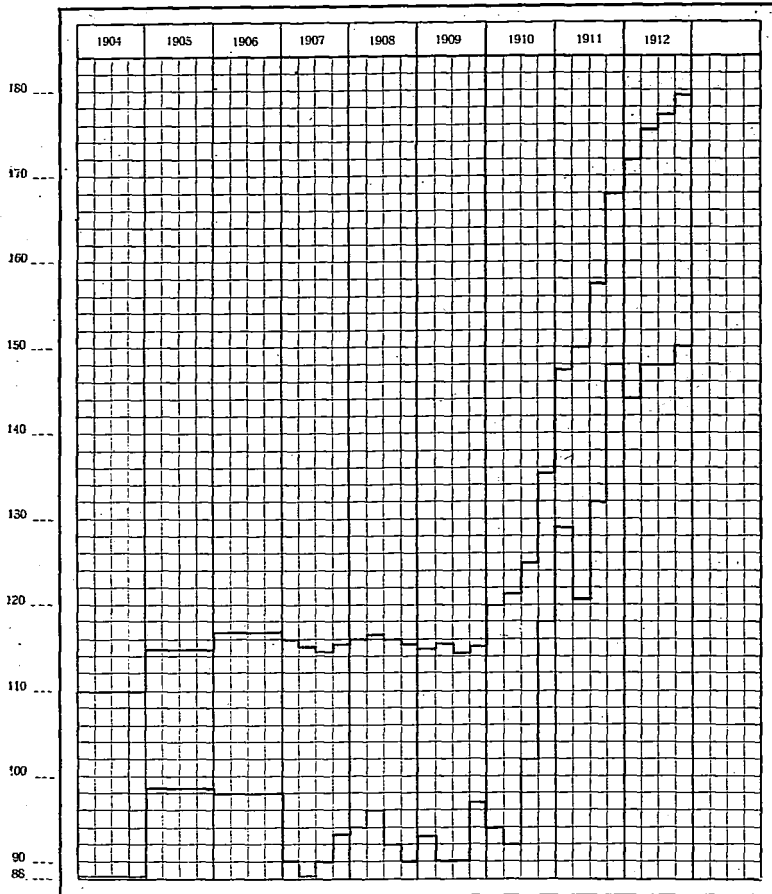
26/5	1908	—12/7	1908	56 öre
18/7	»	—6/9	»	59 »
7/9	»	—23/9	1909	57 »
24/9	1909	—2/11	»	58 »
3/11	»	—14/11	»	59 »
15/11	»	—3/2	1910	60 »
9/2	1910	—21/2	»	61 »
22/2	»	—28/3	»	62 »
24/3	»	—8/4	»	63 »
0/4	»	—26/9	»	64 »
26/9	»	—9/10	»	61 »
10/10	»	—30/10	»	60 »
31/10	»	—	1911	58 »

Minutpriser på socker (kvartalsvis).

1/1—30/9	1907	62 2/3	öre	Malmö.
1/10—31/12	»	63	»	7/5 64 öre.
	1908	63	»	
		66 1/3	»	21/4 68 »
		68 2/3	»	13/7, 31/7 70, 67 öre.
		67	»	7/9 65 öre.
	1909	67	»	
		67	»	
		67	»	
		68	»	Okt. 67, Nov. 68, Dec. 69.
	1910	70	»	Jan. 69, Febr. 70, Mars 71.
		73	»	
		72 2/3	»	Juli 73, Aug. 73, Sept 72.
		67 2/3	»	6 lit. 69, Nov.—Dec. 67.
	1911	67	»	

¹ Board of trade's (Labour department, England) redogörelser för lefnadskostnaderna (grosshandels-) och minutpriserna i England, Tyskland, Frankrike, Belgien och Amerika lägga hufvudvikten vid jämförelser mellan lönenivå och prisnivå (minutpriser), men ge äfven jämförelser mellan prisväxlingarna i parti- och minutpriserna (på lifsmedel), för England senast under åren 1900—1911. För här itrågavarande undersökning äro sistnämnda jämförelser af mindre intresse. Lika viktig som en totalindex för minutpriserna på samtliga lifsmedel är för bedömandet af nominallönernas realvärde, lika otillfredsställande är en serie sådana indextal för ett noggrannt bedömande af förhållandet mellan parti- och minutprisernas fluktuationer, hvilket icke kan bli möjligt utan isärhållandet af de olika branscherna inom lifsmedelshandeln, såsom i det föregående (Not 2 och 3 se nästa sida).

Partipriser och minutpriser på kaffe (Santos 1:a) ¹.

påpekats. Därför sammanställas här priskurvor för enskilda varor i specierbranschen.

Den engelska statistiken för livsmedelspriser i London ger vid handen en vidgning af marginalen mellan parti- och minutpriserna (22 varuslag):

	Partipris	Minutpris
År 1900	100	100
» 1910	108,8	109,9.

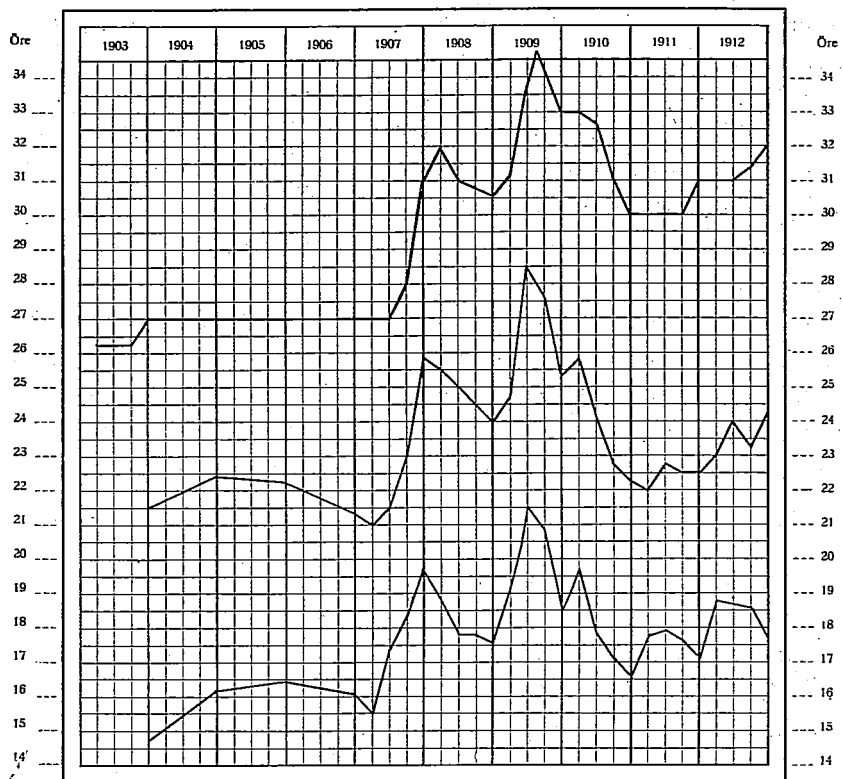
² Stockholms handelskammarens årsberättelser för åren 1907—1912.

³ Meddelanden från Kommerskollegii avdelning för arbetsstatistik 1903—1911 och Sociala meddelanden 1912—1913.

¹ Kaffeprisen i Stockholm och Hamburg 1861—1907 enl. Meddel. fr. Kommerskollegii avdeln. f. arbetsstat. 1908, s. 717.

Marginalen mellan parti- och minutpriserna påstås antagningsvis i allmänhet ha vidgats under de sista årtiondena. Marginalens vidgande, som icke är ett alldes otvetydigt uttryck, afser väl då i regel, att minutpriserna ligga färre eller flera ören högre öfver partipriserna än förr, hvilket icke alltid är liktydigt med,

Partipriser¹ och minutpriser² på hvetemjöl.

att minuthandlarna beräkna högre vinstprocenter på sitt inköps- eller försäljningspris. Parti- och minutpriserna på hvetemjöl i vårt land ge ett exempel på sådan vidgning från 4 1/2 à 6 öres tillägg pr kg. i minuthandeln åren 1904—1907 till 7 à 8 öre åren 1911—1912, hvilket motsvarar 17 % på försäljningspriset

¹ Se not 1 till s. 108.

² Se not 2 till s. 108.

under åren 1904—1905 och 25 % på försäljningspriset i början af år 1912. En dylik vidgning af marginalen finner i all hufvudsak sin osökta förklaring i, att de allmänna affärskostnaderna (driftskostnaderna) stegrats: löner till personalen, lokalhyror och försäljningsutgifter (s. 110). Af de allmänna prislagarna är det sålunda kostnadslagen, som verifierar sig i marginalutvidgningen. En viktig förklaringsgrund, som, så vidt bekant, aldrig påpekats eller tagits i betraktande, utgör äfven höjningen i den allmänna prisnivån under de båda sista årtiondena. En allmän prisstegring, som drabbade alla varor och tjänster likformigt¹ i proportionen 100: 140, skulle under eljest lika förhållanden höja en minuthandlares årliga balansräkning från 50,000 till 70,000 kronor, och med beräkning af 6 % netto i genomsnitt på försäljningssumman skulle hans ekonomiska situation i båda fallen bli oförändrad. Om han sålt en vara till 50 öre pr kg. med 6 %-nettovinst eller 3 öres avans, måste han emellertid vid ett pris af 70 öre pr kg. för samma vara med samma vinstberäkning af 6 % komma att tillgodoräkna sig 4 1/5 öre pr kg. Tillsammaus torde dessa båda förklaringsgrunder räcka till att förklara en vidgad marginal¹, som i så fall likvisst icke innebär en förbättring i minuthandlarnas ekonomi. Den starka ökningen i minuthandlarnas antal, som måste försämra idkarnas ekonomiska ställning genom att minska den genomsnittliga afsättningen, kan af teoretiska skäl icke hållas för en orsak till den vidgade marginalen. Den utgör däremot, såsom af teoretiska skäl måste förväntas, den väsentliga anledningen till den osunda ekonomien inom stora delar af minuthandlarkåren med alla dess beklagliga konsekvenser, bl. a. i form af inköpskredit, ackordsystem och illojala affärsmetoder. De orsaker, som föran-

¹ Emedan den allmänna prisstegringen fallit på bröd, kött, mjölk och andra viktiga livsmedelspriser samt på bostadshyror relativt starkare, än genomsnittet efter indextalen på alla varor tillsammans tagna visar, och arbetslönerna icke stigit i motsvarande grad, torde allmänhetens köpkraft för kolonialvaror ha minskats. Å andra sidan intaga socker, kaffe, kakao m. fl. specerivaror en allt större plats i den allmänna konsumtionen. Ur dessa båda synpunkter bör den moderna minuthandeln ha att räkna med större omsättning och större känslighet för prisförhöjningar, än gamla solida specerister gjorde. Under depressionsåret 1908 minskades kaffeimporten anmärkningsvärdt och under storstrejksåret 1909 ökades antalet betalningsinställelser bland speceristerna.

ledt denna ökning och dess omfattning, äro alltför bekanta för att här behöfva upptagas. De orsaker, som vanligen anföras, hänföra sig merendels alla till svaret på frågan, hvarför så många personer valt och välja minuthandeln till yrke. Däremot lämnas obeaktade eller undanskymmas de primära förutsättningarna för, att en dylik ökning blifvit möjlig: ökad afsättning och produktion i samband med stegrad konsumtion, sammanhängande med den genom stegrade löner [ökade konsumtionsförmågan i breda folklager.

¹ Vinstmarginalen vidgas åtminstone tidtals för vissa varor genom partileverantörernas konkurrens om minuthandlarna såsom återförsäljare. Af tvålar, putspomador o. d. påtvingas minuthandlarna — genom fabrikanternas energiska reklam efter metoden: tillhandahålles i varje väl-försedd affär, en reklammetod som framkallar kundernas efterfrågan — ett otal märken, hvarigenom försäljningen fördyras.

Om staten som personlighet.

Ett försök till statsbegrepps dialektik.

Af

Fil. Dr Hjalmar Haralds.

Naturrättens folksuveränitet och den patrimoniala uppfattningens monarksuveränitet ha vetenskapligt sedt gått all världens väg, äfven om de i verkligheten här och där liksom andra relicter pröfva en förlängd tillvaro i miljö, som genom respektive dynastiska och demokratiska fördomars styrka icke är gynnsam för högre former, enligt lagen om »the survival of the fittest».

Den fällning, som kommit ut ur den vetenskapliga processen, är emellertid, att staten icke kan fattas som en institution (»inrättning») gundad på relationer mellan mänskliga individer, vare sig ett samhällsfördrag mellan apriori likställda eller en enda individs eller rättare dynastis gudomliga rätt gentemot sina undersåtar.¹

En pröfning af läran om statens personlighet har inför detta vetenskapliga läge sin fulla motivering i, att denna teori blir den enda kvarstående hypotesen. Denna pröfning tager sig med nödvändighet formen af en dialektisk fortgång från ett rent formellt statsbegrepp, som sammanfattar de karaktäristika, hvarpå vi igenkänna staten i verkligheten (statens »schema» enligt den traditionella logikens uttryck), till ett sakligt statsbegrepp, som uttrycker statens eget väsen.

Statens karaktäristika, kännetecknen till förekomsten af en stat, äro:

ett samhälle med själfständigt härskande maktorganisation.

Samhälle vill jag då definiera såsom totaliteten af relationerna mellan på ett begränsadt område samlevande människor. Staten är icke identisk med någon af sina faktorer, hvarken med samhället eller maktorganisationen. Den senare är, hvad vi kalla statsmakten, om vi därunder sammanfatta både de konstitutionella faktorerna och förvaltningen som den helhet de i verkligheten utgöra. Om man ser den enskilda staten isolerad och då närmast

¹ Jmfr. som litteraturhistorisk förstudie förf. uppsats om: Stahls statsåskådning, i Historisk Tidskrift 1913.

i den vanliga motsatsen stat och samhälle (Gesellschaft), ligger en identifiering mellan stat och statsmakt nära. Men detta är en isolerande abstraktion. Verkligheten är statssystemet, den politiska kartan, den geografiska världsbilden. Där finner man icke staten in abstracto, men väl »makterna», de olika staterna, stormakterna och makter af andra och tredje eller ännu lägre rang, som man med en väl icke fullt genomförd bild uttrycker sig. Ur denna konkreta verklighet måste statsbegreppet abstraheras fram. Då finner man, att till statsbegreppet hör ej bara maktorganisationen och ett under denna subordineradt samhälle, utan en individualitet hos detta samhälle.

Så kommer begreppet folk (nation) in i statsbegreppet.

En viss individualitet tillkommer väl hvarje samhälle inom en stats område, äfven om detta saknar den förutsättning för utvecklandet af sin individualitet, som kallas naturliga gränser, d. v. s. gränser, som befrämja slutenheten af de mänskliga relationerna inom det begränsade området. Statsmaktens tryck åstadkommer en viss solidaritet i intressen mellan alla mänskliga individer därinom. Statens öden intressera åtminstone negativt äfven främmande gentemot den fiendliga element inom den. Ett handelspolitiskt nederlag t. ex. skadar äfven dem, och å andra sidan göra de i ersättning för statsbördorna anspråk på statens skydd för sina intressen. Själfva maktorganisationen ger samhället ett centrum. Men detta är medelpunkten för ett rent yttre tryck, förmedlat genom ett psykologiskt moment — intressena —, och detta psykologiska moment finnes endast hos de mänskliga individerna eller grupper af dem och ger icke det hela en inre, andlig enhet och således icke heller någon individualitet utöfver den yttre afgränsningens, hvilken individualitet hvarje materiellt föremål har.

Men en statsbildning af denna art kan vårt moderna medvetande ej erkänna som en stat. Vi säga, att t. ex. Odovakars välde var en statsbildning, som ej blef bestående, och en statsbildning som den österrikiska monarkien är för oss ett politiskt *problem*. Vi vänta dess konsolidering till en verklig stat genom uppkomsten af en verklig inre enhet eller dess upplösning. Denna dualism mellan mekaniskt och organiskt på det statliga området är analog med dualismen mellan de fysiska och kemiska processerna på fosterstadiet och en mänsklig varelses uppkomst eller icke uppkomst ur dem.

Till statens karaktäristika höra således, närmare besedt, jämte ett samhälle och en själfständig maktorganisation en inre enhet i samhället. D. v. s. samhället skall vara ett folk, en nation.

Ett folk kan definieras som ett samhälle, hvilket är en organism.

För att bevisa detta måste vi uppställa organismens begrepp.

Kriterium på detta organismbegrepps sanning är, att det motsvarar åskådningen af förut kända organismer, de animaliska och vegetariska, men det behöfver icke sammanfalla med respektive naturvetenskapers organismbegrepp, Den moderna kunskapsläran¹

¹ Richert: Zur Lehre von der Definition.

har uppvisat, att olika vetenskaper kunna laborera med olika begrepp om samma föremål, t. ex. begreppet egendom i juridik och nationalekonomi.

Vi vilja då definiera begreppet organism såsom ett föremål, som har en inre d. v. s. andlig lifsprincip, hvarur det utvecklas, och som ej kan uppkomma enbart genom blandning eller sammanläggning af sina fysiska beståndsdelar. Under detta begrepp faller både djuret och växterna, och tillvaron af en inre lifsprincip i folket visas af den nationella sidan i människolifvet, som ej kan härledas ur den mänskliga individen. Det var naturrättens bankrutt i försöket att göra detta, som kom historiska rättsskolan att tillämpa organismbegreppet på folklifvet, och samtidigt och af samma skäl ha »historiska» riktningar inom andra vetenskaper tillämpat det på språket, konsten, litteraturen, ekonomien o. s. v. Hur långt denna organiska princip inom det nationella sträcker sina verkningar är ej här behöfligt att utreda, tillräckligt är att påvisa dess existens.

Vi ha här kommit till, hvad man är benägen att kalla för en »mystisk» princip på de håll, där man anser allt för mystik, som ej kan härledas med matematisk naturvetenskap. Om ordet mystisk är det onödigt att tvista. Den moderna kunskapsläran¹ har uppvisat, att hela den gifna verkligheten, som alltid är kvalitativt bestämd, är mystisk (uttrycket är Vitalis Norströms) i denna mening, eftersom det kvalitativa aldrig kan härledas ur det kvantitativa.

Den populärvetenskapligt anstrukna sens commun, som egentligen alls icke har rätt att tala med i vetenskapliga ting, torde finna det orimligt, att folken äro organismer liksom djur och växter. Men då nu för tiden äfven verkliga vetenskapsmän icke anse sig förbundna att aflägga sina frånsens commun hämtade föreställningar, när de diskutera statslärans spörsmål, vill jag söka undvika onödiga kontroverser genom påpekandet, att meningen ej är, att nationen är en organism i betydelse af en djurkropp, hvarom väl närmast vore fråga, utan endast i motsats mot den oorganiska naturen har vissa konstitutiva egenskaper gemensamma med en dylik, hvilket ju äfven sens commun borde kunna finna sig i att erkänna mot bakgrunden af den moderna åsikten om tillvarons obrutna sammanhang.

Vi ha nu fört fram statsbegreppet till ett samhälle, som är en organism, d. v. s. ett folk, med själfständig maktorganisation. Grunden till denna maktorganisation är folkets organiska sammanhang.

Den är grunden till, att en enhetlig sådan kan uppkomma bland skilda viljor och intressen, och maktorganisationen är till sin ena sida en produkt af det nationella lika mycket som vetenskap och konst t. ex. Denna andliga enhet erfares omedelbart af nationens medlemmar som ett jagmedvetande lika omedelbart

¹ Richert: Die Grenzen der Naturwissenschaftlichen Begriffsbildung.

gifvet som det, hvilket sammanfattar det mänskliga själslifvets mångfald till en personlig enhet. Med detta jag identifierar statsmedlemmen sig i visst afseende så, att han vid sidan af sitt mänskligt personliga jag lefver i det nationella jaget. En svensk känner sig vid vissa tillfällen icke bara som svensk, utan han känner sig äfven som Sverige (*l'état c'est moi*). Hans psykiska reaktioner hänföra sig till statens jag likaväl som annars till hans eget jag. Han känner t. ex., att unionsupplösningen kränker *Sverige*. — Detta är den omedelbara upplevelsen; att han känner detta, emedan han är svensk, är endast en därpå följande reflexion. Liksom hans jagmedvetande går upp i statens jagmedvetande, så går också hans vilja upp i den nationella viljeenheten, statens vilja. T. ex. när viljan till egen själfbevarelse försvinner i statens vilja till själfhäfdelse hos krigaren. Männe icke den ofta erfarna moraliska okänsligheten hos krigaren, när han dödar, där den icke är ren vildhet, kan härledas ur denna psykologiska identifiering. Statens personlighet kan lika litet som människans känna någon moralisk förpliktelse gentemot *cellerna* i en annan statspersonlighets organism.

Detta nationens af dess medlemmar omedelbart upplefda jag, dess personlighet, är staten. Den etiska sidan af statens personlighet kommer till uttryck i nationalitetsidén, som kräver hvarje nations rätt att lefva sitt eget statliga lif. Således ett erkännande af staten såsom själfändamål — något som ej får behandlas uteslutande som medel, det af Kant uppställda kriteriet på personligheten.

Genom denna uppfattning ställes alla utilitaristiska statsteorier på hufvudet. Staten blir ej till för individens lycka, tvärtom, att staten lefver sitt lif rikt och fritt, erfares af nationens medlemmar som lycka i och för sig.

Vi komma således fram till det statsbegrepp, att staten är ett samhällens personlighet.

Det kan tyckas som om denna definition vore för vid, enär t. ex. en stad, en provins eller andra samhällen synas ha åtminstone en tendens till jagmedvetande, men här saknas en verklig egen organisk enhet, eftersom dessa enheter ha del i nationens allmänna organiska lif och lefva i den. De äro organiska, men icke slutna organismer, utan led i nationen.¹

¹ Jellinek och hans skola skulle på detta efter sina principer kunna tänkas svara, att den organiska enheten i den mening, den här fattas, sträcker sig äfven utom statens ram. Detta är sant i samma mening som djurorganismen har *organisk förbindelse* med släktet som framgången ur en annan organism genom födelsen och upphof till andra organismer genom respektive afling eller födande. Likaledes står djurorganismen i organisk förbindelse till organismer af andra släkten än dess eget genom assimilation af födan. Men detta grumlar ej den (yttre) åskådningen af dess slutenhet som organism, och analoga förhållanden på statslifvets område böra ej få hindra uppfattningen af nationen som en organism, fastän den endast har stöd af *inre* åskådning. Detta är en psykologisk svårighet, som vetenskapen måste öfvervinna och i själfva verket *ständigt* måste öfver-

Här må ej förvilla ett sådant faktum som, att det funnits stadsstater, ej heller, att forna stater kunna blifva provinser i en annan liksom tvärtom en provins nationalitet. Då har antingen statsmedvetandet dött ut i provinsen eller är staten ej någon organisk enhet åtminstone i hela sitt geografiska omfång.

Öfver staterna finnes ej någon personlig samhällsenhet. Det internationella samhället, mänskligheten eller hvad man nu vill kalla det, har icke karaktären af en sluten organism som nationerna, utan ett konglomerat af organismer som t. ex. en skog, således finnes ej heller där den organiska enhet, som hos staten grundlägger dess jagmedvetande. Mänskligheten som personlighet och organism är icke en realitet, på sin höjd ett ideal, hvars idealiserande står vid utvecklingens och historiens slutpunkt. T. ex. i kristendomens: »Gud skall vara allt i alla».

Den dialektiska fortgång inom statsbegreppet, som vi här skisserat, har sin motsvarighet i verklighetens värld. Vi se ju vid sidan af hvarandra stater, som förkroppsliga olika momenter af denna utveckling, den rent mekaniska maktorganisationen och den på ett organiskt folkliif hvilande till personlighet hunna staten. Men man får icke tänka sig med en nu för tiden vanlig »evolutionistisk» begreppsförvirring, att de olika stadierna rätlinigt följa på hvarandra. Somliga statsbildningar äro nog på grund af sin inre struktur för all framtid dömda att stanna på det lägre mekaniska stadiet. Man skulle dessutom kunna tänka sig ett mellanstadium, en stat med organiskt, men icke personligt lif, som skulle förhålla sig till den högsta statsformen, som djuret till människan. Det skulle då vara den hopplösa barbarstaten, som icke har möjlighet till förnuftig d. v. s. rättslig och kulturell utveckling. Håri skulle då också en möjlighet till principiell-teoretisk förklaring kunna vinnas af folkrättnens och moralens tystnad gentemot kolonisationsföretag på bekostnad af barbariska nationer.

För att våga fälla ett afgörande omdöme här skulle fordras en etnologisk undersökning af ett omfattande etnografiskt material, som konstaterar, att statsbildningar finnas, hvars folkliif är grundadt på oförnuftiga principer, så att däraf ej något förnuftigt eller personligt skulle kunna utvecklas. Man kan ledas i denna tankeriktning, när man t. ex. ser den ryska frihetsrörelsen mot byråkratins förtryck utmyнна i rent anarkistiska och för rättssäkerheten och kulturen ännu mera farliga företeelser. Men man må akta sig för felkällan att sätta likhetstecken mellan det främmande och det barbariska. Just i Ryssland har ju på sistone tendenser till en konstitutionell rättsordning med afgränsade befogenheter mellan statens organer, kejsarmakten, ministeriet, riksråd och дума, framträdt.

vinna och som visserligen icke utan möda med relativ lätthet öfvervinnas t. ex. när man kan ett ämne trots att detaljer fallit ur minnet endast och allenast därigenom, att man vunnit en gång för alla en — inre — total-åskådning af det oändliga materialet.

En verklig barbarstat är ju en sådan som Turkiet och barbareskstaterna, men dessa kanske rent ut böra föras under det mekaniska statsbegreppet, råa eröfrarestater, som de äro, åtminstone torde detta gälla om det förra.

Sammanhanget mellan den dialektiska fortgången inom statsbegreppet och den reala historiska processen har ej här varit meningen att utreda, endast att påpeka för att därmed påvisa, att statsläran ingår som ett led i ett större sammanhang, historiefilosofien, som naturligtvis icke kan framställa den historiska processen själf, hvilket tillkommer historien som empirisk vetenskap¹, utan endast ge tvärsnitt genom densamma genom framställandet af dess former.

¹ Jmfr. Richert: Geschichtsphilosophie i Festskrift till Kuno Fischer.

Litteratur.

ROBERT REDSLOB: *Abhängige Länder.* Eine Analyse des Begriffs von der ursprünglichen Herrschergewalt. Zugleich eine staatsrechtliche und politische Studie über Elsass-Lothringen, die österreichischen Königreiche und Länder, Kroatien-Slavonien, Bosnien-Herzegovina, Finnland, Island, die Territorien der nordamerikanischen Union, Kanada, Australien, Südafrika. Leipzig, Veit & Comp., 1914. 352 s. M. 12.

Såsom den långa underrubriken antyder, sönderfaller professor Redslobs afhandling i tvenne delar, den första och kortare behandlande staten och dess karakteristika, den andra och vidlyftigare redogörande f r »de afh ngiga länderna» och därmed besläktade samhällsformationer. Men strängt taget äro de båda hufvudafdelningarna ej att betrakta som isolerade utan fastmera som inarbetade i hvarandra. Afsikten har också varit att genom en jämförelse mellan stat och afh ngigt land komma båda begreppen närmare in på lifvet, och afhandlingen erbj der därutinnan ett doktrinärt statsteoretiskt intresse af alldeles särskildt slag vid sidan af det aktuellt diplomatiska intresse, som särskildt i dessa dagar träder i förgrunden.

 mnets natur tvingar författaren att röra sig på verklighetens fasta mark, och detta kommer äfven till synes vid hans undersökning af staten och dess väsen. Till en stat h r framför allt ett folk och ett land samt ett herravälde öfver folket inom landets g nsler. Den f r folkrätten outh rbara begränsningen af staternas aktionsomr den spelar äfven in i statsrätten och utmynnar i fordran, att statens makt ej öfverskrider de geografiska gränserna men   andra sidan utsträckes ända till dem. Detta statens herravälde  r, säger Redslob, ett maktförhållande af psykisk natur, men med ett outh r-

bärligt moment af fysikt tvång, alldenstund — på grund af dess lokala begränsning — aldrig någon stat kan finnas där *alla* undersåtar af sig själfva känna sig solidariska med det samhälle, som kallas stat. Statens herravälde kan äfven karakteriseras som förmågan att under alla omständigheter göra sig åttlydd; och »denna makt att obetingadt kunna låta sin vilja gälla gentemot annans vilja har blott staten», såsom Jellinek för sin del uttrycker saken. Men nödvändigtvis måste undersåtarnas stora massa *frivilligt* underkasta sig statens mått och steg; för att så skall ske måste de dock ha *intresse* af att göra det. Staten är grundad på intressenas solidaritet; naturligen gäller det därvid ej allenast materiella sådana, det rör sig äfven om människoslåktets högsta och ädlaste ändamål. Intresset är lydnadens yttersta grund. Då en stat kan upprätthållas blott så länge den uppbäres af det stora flertalet af dess befolkning, så är det för styret inom densamma en absolut nödvändighet att hos detta flertal inpränta öfvertygelsen, att den i så hög grad tillvaratager de gemensamma intressena, att en ändring af de bestående förhållandena ej vore önskvärd.

Man möter här enligt författaren de yttersta betingelserna för den oundärliga lydningen. Det har tid efter annan talats om allmänna mänskliga rättigheter, som skulle äga giltighet oberoende af staten. Men en rätt före sammanslutningen till ett samhälle gifves icke. En rättighetsförklaring innehåller blott vetenskapliga på empirisk iakttagelse vilande principer. Det rör sig om ingenting annat än de naturliga lifsbetingelserna för ett herravälde; formellt är staten allsmäktig, materiellt är den det ej.

Staten kan äfven räknas som korporation, hvars särmärke som bekant är kontinuiteten. Men såsom något egendomligt för den statliga korporationen till skillnad från hvarje annan är den omständigheten, att makten inom densamma i det stora flertalets vilja har sitt yttersta ursprung, alltså ej är härledd ur en högre härskarmakt. Just »den ursprungliga härskarmakten» (*die ursprüngliche Herrschergewalt*) med sin rot hos det stora folkflertalet (*die stärkere Mehrheit*) är enligt Redslob kriteriet på en stat. Satsens allmängiltighet kan sättas i fråga, åtminstone om vi gå tillbaka i tiden, men som utgångspunkt för karakteriserandet af nutida afhängiga länder lämpar den sig ganska väl. Hvarhelst en härskarmakt har sitt yttersta ursprung och sitt säte utanför ett lands gränser, där existerar ett afhängigt land af det ena eller andra slaget.

Själ en son af Elsass börjar Redslob redogörelsen för de afhängiga länderna med en analys af Elsass-Lothringens ställning inom Tyska riket, hvarvid intresset hufvudsakligen knyter sig till riksländets nya författning af den 31 maj 1911, hvilken karakteriseras som den sista möjliga ansträngningen på vägen att gifva landet en förbundsstats yttre form utan att därför i verkligheten

göra det till en stat. Steg för steg har det eröfrade landet kommit att intaga en någorlunda själfständig ställning inom det tyska riket. Det första stora steget togs 1874, då riksförfattningen kom att bli gällande här och landet sålunda fick någon delaktighet i rikets organisation.

På denna grundval byggdes sedan vidare. Sålunda fick det s. k. Landesausschuss 1877 lagstiftande myndighet i landsangelägenheter vid sidan af kejsaren och förbundsrådet. Genom dessa 3 faktors öfverensstämmande vilja kommer en lag till stånd. Man har alltså hädanefter en central och en partikulär lagstiftning i Elsass-Lothringen, den förra liktydig med rikslagstiftningen, den senare därutinnan skiljaktig från den förra, att Landesausschuss träder i stället för riksdagen och att kejsaren har en mera framskjuten ställning i egenskap af själfständig faktor inom lagstiftningen. Denna tudelning är emellertid mera af formell natur, ty i grunden är all lagstiftning här nere rikets. Lagen af den 2 maj 1877 kan utan vidare på rikslagstiftningens väg upphävas, och riksinstitutionernas öfvervikt inom den lokala lagstiftningen är uppenbar.

Inom förvaltningen möter oss en viktig nyhet 1879 i och med ett ståthållarämbetes skapande. Dess af kejsaren utnämnde innehafvare öfvertager rikskanslerns speciella befogenheter i Elsass-Lothringen och får vid sin sida ett ministerium med en statssekreterare i spetsen och med understatssekreterare som chefer för de olika afdelningarna. Ståthållaren har blott kejsaren till öfverherre och intager en ställning, sidordnad med rikskanslerns. Han bär ansvaret för »de stora linjerna i politiken», påminnande om rikskanslerns ansvar inom rikspolitiken, och har såsom sådan närmast en ministers ställning. Ståthållaren har emellertid en annan roll att fylla, i det lagen af år 1879 ger kejsaren rätt att på honom öfverflytta vissa af sina egna befogenheter som landets härskare. I dessa fall är ståthållaren ej konstitutionellt ansvarig, statssekreteraren är hans ansvarige minister. På lagstiftningens område har året 1879 ej så mycket att bjuda på. Dock bör nämnas inrättandet af ett s. k. statsråd, motsvarande det franska conseil d'état. Vidare kan anföras, att Elsass-Lothringen får rätt att till förbundsrådet sända 3 ombud med rådgifvande stämma, att »landsutskottet» blir byggdt på en bredare basis och får utvidgad kompetens.

En lång tidsintervall följer, innan man bygger vidare på de lagda grunderna, hvilket ändtilligen efter långa strider sker med utfärdandet af den ofvan nämnda 1911 års författning. Tvenne stora framsteg göras: rikslandet får 3 beslutande röster i förbundsrådet, och detta senare samt riksdagen förlora sin kompetens i landets lagstiftning, som hädanefter utöfvas af kejsaren och en landtdag. Rikslandets ombud i förbundsrådet utnämnas och instrueras af ståthållaren, hvarigenom man trott sig kunna för-

hindra, att de 3 nya rösterna skola komma *Preussen* till godo. Detta är emellertid en konstruktion, hvilket tydligen äfven föresväfvat lagstiftaren, som i lagen infört den betecknande bestämmelsen, att de 3 nya rösterna ej skola medräknas, om *Preussen* blott på grund af dem får majoritet i en fråga. Det normala blir gifvetvis, att *Preussen* och riksländet uppträda på samma sida, och hvad hindrar kejsaren att entlediga en ståthållare, om han i denna punkt skulle svika? Han får blott ej nominellt vid endtledigandet åberopa sig på en dylik brist på öfverensstämmelse. Vare sig ståthållaren är att betrakta som minister, som innehafvare af vissa kejsarliga befogenheter på obestämd tid eller som ständig innehafvare af den i 1911 års lag honom tillerkända och de olika statsöfverhufvudena i Tyska riket inrymda rätten att förfoga öfver vissa röster i Bundesrat, till sist och i realiteten är han dock kejsarens man: den ursprungliga härskarmakten finnes utanför landets gränser, och vi erinra om det faktum, att 1911 års lag är gifven af riket och kan af riket återtagas. Här synes en vanlig lag vara bestämmande för den del af riksförfattningen, som handlar om förbundsrådet; det heter uttryckligen, att E.-L. skall ha 3 röster därstädes *blott så länge* motsvarande föreskrifter i 1911 års lag äro i gällande kraft. I likhet med Laband menar Redslob det vara principvidrigt att ge riksländet stämman i förbundsrådet, som enligt rikets författning består af ombud för förbundets *medlemmar*, till hvilka ej E.-L. kan räknas. »Nicht darin fehlt der Gesetzgeber, dass er dem Lande Stimmen ohne Selbständigkeit gibt, sondern darin, dass er einem Lande ohne Selbständigkeit überhaupt Stimmen verleiht». Betecknande är, att *Elsass-Lothringen* ej har rösträtt inom förbundsrådet vid författningsändring.

Vi vända oss nu till den nyinrättade landtdagen, hvars sammansättning regleras af den anförda författningslagen samt af den samma dag utfärdade vallagen. Den består i motsats till landsutskottet af 2 kamrar. Den första ersätter på sätt och vis förbundsrådet, som nu löses från sin ställning som medlagstiftande faktor i riksländet. Högst hälften af kammarens ledamöter utnämnas af kejsaren på förslag af förbundsrådet, de öfriga sitta där på grund af ämbete eller val. Andra kammaren hvilat på den allmänna rösträtts grund och framväxer på ett helt annat sätt ur folket än det förra landsutskottet.

Med allt detta saknar *Elsass-Lothringen* fortfarande statskaraktär. Det behärskas af en stat men bildar å andra sidan ej en integrerande del i denna, är ingen provins, alldenstund det ej omslutes af statens organisation. *Elsass-Lothringen* är ett *afhångigt land*, och såsom sådant kan det ej äga någon författning i egentlig mening, hvarken en egen eller den härskande statens. Ur detta omyndighetstillstånd måste riksländet arbeta sig ut, och Redslob behandlar denna sida af problemet i samband med redo-

görelsen för de nordamerikanska territorierna, där vi kunna följa proceduren, hur ett afhängigt land förvandlar sig till en stat. Sedan kongressen gifvit vederbörande territoriums befolkning befogenhet att upprätta en författning, väljas enligt allmän rösträtt delegerade ur folkets midt för utarbetandet af en grundlag, hvilken sedan underställes folkets godkännande. Är majoriteten för antagande, meddelas detta unionens president, som har att tillse, det den voterade författningen ej strider emot unionens grundlag och oafhångighetsförklaring. Uppfyllas dessa sista villkor, som från början uppställts, är presidenten förpliktad att inom viss tid proklamera den nya staten.

På ett liknande sätt tänker sig Redslob Elsass-Lothringens förvandling till stat. Riket måste liksom unionen draga sig tillbaka och öfverlämna åt folket i rikslandet att själf grundfunda den nya staten, som därefter ej på laglig väg skall kunna beröfvas sin karaktär af stat. Två vägar kunna leda till målet: Elsass-Lothringen kan blifva stat genom en folkets viljeakt efter amerikanskt mönster, men den nya staten kan äfven uppstå genom en omärklig förskjutning af politiska krafter. Oafsedt några korta antydningar lämnar författaren den rent politiska sidan af problemet å sido såsom ej fallande inom ramen för hans framställning. Annars saknas visst icke anvisningar i den tyska litteraturen härutinnan. Här må endast anföras förslaget att låta kejsaren af egen rätt bli den nya statens öfverhufvud dock utan befogenhet att instruera de 3 ombuden i förbundsrådet, hvilken funktion i stället borde uppdragas åt ett statsråd af 3—5 medlemmar, valt af Elsass-Lothringens landtdag, detta för att hindra ett förstärkande af det preussiska elementet inom förbundsrådet.

Vi ha hufvudsakligen uppehållit oss vid de tyska förhållandena, hvilket ej hindrar, att de öfriga kapitlen i Redslobs afhandling äro särdeles läsvärda på grund af författarens synnerligen väl dokumenterade och fängslande framställning. För de österrikiska länderna föreslås benämningen »ursprungliga statsdelar», alldenstund de äro med staten sammanvuxna bildningar och ej i likhet med kommunerna lyda under en härledd utan under en ursprunglig maktfaktor. Kroatien-Slavonien intager en något annan ställning och karakteriseras som »ein ursprünglicher Staatenteil *minderen Rechts*». Däremot hänföres Bosnien-Herzegovina till de »afhångiga länderna».

Särskildt intresse för skandinaviska läsare erbjuder redogörelsen för Finlands och Islands ställning. Efter en omsorgsfull historisk orientering kommer Redslob till slutsatsen, att båda måste betraktas som *provinser*, integrerande delar af resp. den ryska och danska staten. Särskild vikt fästes vid zarens berömda skrifvelse af den ¹⁵/₂₇ mars 1809, Finlands magna charta, hvari han lofvar att obrottsligt upprätthålla religionen, grundlagarna samt hvarje

stånds och alla undersåtars rättigheter och privilegier enligt den gällande författningen. Som alla bildade tyskar besjälad af den djupaste medkänsla med det olyckliga finska folket, kommer författaren med sina utgångspunkter liksom mot sin vilja till ofvannämnda slutsats. Med eröfringen blir Finland en provins, äfven om man kan tillägga: »eine Provinz *besseren Rechts*», i betraktande af att landet fått behålla sina fria institutioner. Försäkringsakten i Borgå är att fatta som en frivillig, ej af nödtvång frampressad gåfva, hvilken kan återtagas. Äfven därutinnan är Finlands ställning ofördelaktigare än Elsass-Lothringens och Bosnien-Herzegovinas, att dessa äro beroende af ett federativt system, resp. en dubbelmonarki, och ej kunna inrangeras under någon af de förbundna staterna, medan Finland står gentemot en enda monarki, som därtill förfogar öfver väldiga maktresurser. Jellineks beteckning af Finland och flera här omnämnda länder som »statsfragment» polemiserar Redslob emot vid upprepade tillfällen.

Till sist ägnar författaren ett kapitel åt de stora engelska kolonierna Kanada, Australien och Sydafrika, hvilka samtliga fast i olika grad enligt hans terminologi äro afhängiga länder men liksom Elsass-Lothringen peka hän mot autonomien som slutmål, äro hvad man skulle kunna kalla vardande stater. Trenne utvecklingslinjer synas möjliga: antingen skilja de sig från moderlandet efter berömdt nordamerikanskt mönster och blifva på denna väg själfständiga stater, eller också förvandla de sig till stater samtidigt med att de som medlemmar i en realunion eller en förbundsstat fästas vid stamlandet. I det sista fallet skulle de alltså gå samma väg som territorierna i Förenta Staterna. Vägen mot förbundsstat synes Redslob vara gifven, och realiserandet af denna idé menar han vara ett lifsvillkor för engelsmännen och en historisk nödvändighet. Bland de många svårigheterna på vägen fästes särskildt uppmärksamheten på den som ligger i parlamentarismen, hvilken är ett svårt problem i en konfederation. Två af de märkligaste politiska fenomenen i modern tid äro utan tvifvel parlamentarismen, en gåfva af England, och förbundsstaten, en gåfva af Amerika. Det är England förbehållet att söka förbinda de båda institutionerna med hvarandra. —

Med en rätt underlig känsla läser man i dessa dagar Redslobs bok, ty de där afhandlade ländernas öden beröras i eminent grad af den innevarande stora världskrisen. Utvecklingen — mot bättre eller sämre villkor — har tillsvidare afbrutits, och den kommer säkert att på många håll ledas in på förut oväntade banor. I hvarje på ena eller andra sättet afhängigt land finnas centrifugala krafter, som särskildt under krigstider göra sig märkbara och försvåra en kommande lycklig lösning. Den kostliga klenod, som kallas friheten, hägrar för de afhängiga folken, som äro *ofria* folk. Den leder dem som en eldstod på en ofta till synes

tröslös vandring. Professor Redslob har själf hört de häftiga pulsslagen hos befolkningen i ett afhängigt land och känt sitt eget hjärta klappa för Elsass-Lothringens sak. Och vid kapitlet om Finland tycker man sig se den kritiske vetenskapsmannens penna skälfva vid de af ädelt patos fyllda raderna om det finska folkets olyckliga belägenhet.

J. E. Nilsson

Strödda meddelanden.

Den engelska lagen om naturalisation har under fjoråret undergått betydelsefulla förändringar, för hvilka W. E. WILKINSON i februarihäftet 1915 af *The Law Magazine and Review* lämnar en instruktiv redogörelse. Enligt allmänna meningen i England lämnade *The Naturalisation Act 1870* mycket öfrigt att önska, hvarför 1899 en kommitté tillsattes med uppdrag att inkomma med förslag till ändringar. Redan 1901 aflämnades kommittébetänkandet, hvars anvisningar i allmänhet följts i *The British Nationality and Status of Aliens Act 1914* (4 & 5 Geo V, c. 17), hvilken trädte i kraft den 1 januari innevarande år.

Följande personer skola enligt de nya bestämmelserna betraktas som infödda engelska undersåtar: 1) hvarje person, som är född inom det brittiska rikets gränser; 2) hvar och en, som är född i utlandet och hvars fader vid tiden för barnets födelse är brittisk undersåte, antingen född sådan eller naturaliserad; 3) hvarje person, född ombord å ett engelskt fartyg, antingen detta befinner sig i eget eller främmande farvatten. — Före den nya lagens antagande var i utlandet födt barn, hvars fader var *naturaliserad* brittisk undersåte, ej att räkna till kategorien 2), äfven om modern var infödd engelska. Å andra sidan voro barn i vissa äktenskap otillbörligt gynnade, hvadan det exempelvis kunde hända, att en person, hvars fader aldrig varit inom det brittiska rikets gränser, från födelsen räknades som infödd engelsk undersåte.

1870 års lag fordrade för naturalisation 5 års vistelse i the United Kingdom eller 5 års statstjänst. Numera behöfver hela den ofvannämnda vistelsen ej vara förlagd till Europa. En fransman kan exempelvis uppehålla sig 3 år i Australien och blott 2 år i England (förut under alla omständigheter 5 år) för att nå den erfordrade tidssumman. Emellertid måste han under 4 af de sistförflutna 8 åren ha vistats inom riket. Bevis om god frejd och kunskap i det engelska språket äro ytterligare villkor för naturalisation och nyheter i lagen.

Engelsk kvinna, som ingår giftermål med utlänning, öfvergår till dennes nationalitet, men om mannen dör eller äktenskapet upplöses, har hon rättighet att *omedelbart* ansöka om engelskt med-

borgarskap, medan enligt lagen af år 1870 hon fick underkasta sig de vanliga villkoren för naturalisation. En ny bestämmelse i lagen är rättigheten för gift kvinna att förklara sig vilja fortfara med sitt engelska medborgarskap, ifall hennes man under tiden för äktenskapet upphör att vara engelsk medborgare. Kvinnan skall på grund af denna sin deklaration fortfarande anses som brittisk undersåte.

Hvad omyndigs naturalisation beträffar, kan inrikesstatssekreteraren, till hvars handläggning naturalisationsangelägenheterna höra, frångå de i lagen uppställda villkoren, detta med hänsyn taget till i hvarje fall föreliggande omständigheter. I ett vanligt certifikat om naturalisation kan han efter den naturaliserades önskan jämväl upptaga namnet på ett omyndigt barn, som i följd däraf blir brittisk undersåte till myndighetsåldern, då det står den sålunda naturaliserade fritt att inom 1 år tillkännagifva sin önskan att upphöra med det engelska medborgarskapet.

En högst välbehöflig reform innebär stadgandet om rätt för statssekreteraren att indraga ett certifikat, som kommit till stånd på grund af falska uppgifter etc. Förut kunde vederbörande väl blifva straffad för bedrägeri härutinnan men ingalunda beröfvas sitt förvärfvade medborgarskap.

1870 gafs åt regeringarna i de brittiska kolonierna rätt att åt främlingar meddela engelsk medborgarrätt. Denna skulle emellertid blott gälla inom vederbörande kolonis gränser, hvadan en tysk, som naturaliserades i Canada, ej i och med detta blef naturaliserad i Storbritannien. Å andra sidan utsträcktes ej naturalisation inom the United Kingdom utan vidare till kolonierna. Nu ha kolonialregeringarnas såväl som statssekreterarens certifikat vitsord i hela världsriket. En inskränkande bestämmelse gäller dock här för alla kolonierna, *utom* Indien, Canada, Australien, Nya Zeeland, Sydafrikanska unionen och Newfoundland. Med de uppräknade undantagen gäller för kolonialregeringarna den regeln, att alla frågor beträffande meddelande eller återkallande af naturalisation skola före afgörandet dragas inför inrikesstatssekreteraren i London i och för hans godkännande. I öfrigt ha certifikaten från kolonierna samma kraft som de af statssekreteraren utfärdade. I de nyss uppräknade besittningarna utfärdas de af regeringarna, i de öfriga af guvernören eller en person, »acting under his authority».

Till slut må anföras, att ingen af de nya rättsreglerna, för hvilka här redogjorts, eller något certifikat, grundadt på desamma, skall gälla inom de nyss uppräknade dominions, undantagandes Indien, förrän vederbörande dominions legislatur godkänt den nya lagen, ett exempel på briterernas månhet att ej utan vidare påbörda de själfstyrda kolonierna moderlandets lagstiftning.